

Våldtäkt

En analys av förundersökningar,
rättsfall och lagtext

Moa Malviker Persson, 800506-1943

Processrätt

Göteborgs universitet

Handledare: Karol Nowak

Tillämpade studier 20p på jur.kand.-programmet

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
1.1 Syfte.....	3
1.2 Avgränsningar	3
1.3 Metod.....	4
1.4 Förord	4
2 Vad är våldtäkt enligt lagens mening?	4
2.1 Brottetsbegreppet.....	5
2.1.1 Brottets objektiva sida	5
2.1.2 Brottets subjektiva sida.....	5
2.2 Ny lagstiftning 1 april 2005.....	6
3 Från anmälan till förundersökning	7
3.1 Anmälan.....	7
3.2 Första förhör och läkarundersökning.....	7
4 Förundersökning, dess innehåll och parter	8
4.1 Förundersökningsledaren och dennes arbete	8
4.2 Vad innehåller förundersökningen?.....	9
4.3 Vilka personer är inblandade i en förundersökning?.....	9
4.3.1 Bedöms en förundersökning och förhör olika av olika personer?.....	9
4.3.2 Beror kvalitén på förundersökningen även på vem offret är?	10
4.4 När leder förundersökningen till åtal?	10
4.5 När läggs förundersökningar ned?.....	10
4.6 Brister i förundersökningar.....	11
5 Statistik över anmälda våldtäkter	11
5.1 Jämförelse mellan våldtäkt och övriga brott.....	12
5.1.1 Äldre statistik.....	12
6 Var beror det på att få åtal väcks?	13
7 Brottsofferjouren	13
7.1 Vilket stöd behöver våldtäktsoffret?.....	14
7.2 Kvinnor utanför statistiken	14
7.3 Arbetsamt med lång rättsprocess	14
8 Bevisvärdering	15
8.1 Ord mot ord, NJA 1988 s 40.....	16
8.1.1 Bakgrund	16
8.1.2 Tingsrättens och Hovrättens bedömning	17
8.1.3 Högsta domstolens bedömning.....	17
8.1.4 Analys av rättsfallet och dess prejudicerande verkan.....	18
8.2 Vag gärningsbeskrivning, NJA 1991 s 83	19
8.2.1 Bakgrund	19
8.2.2 Tingsrättens och Hovrättens bedömning	20
8.2.3 Högsta domstolens bedömning.....	20

8.2.4 Analys av rättsfallet och dess prejudicerande verkan.....	22
8.3 Då två killars ord står mot en tjejs ord, NJA 1996 s 176.....	23
8.3.1 Bakgrund	23
8.3.2 Bevisning i målet	25
8.3.3 Tingsrättens och Hovrättens bedömning	25
8.3.4 Högsta domstolens bedömning.....	26
8.3.5 Analys av rättsfallet och dess prejudicerande verkan.....	26
8.4 Vilka kriterier visar på trovärdighet?.....	27
9 Undersökning och analys av tio förundersökningar	28
9.1 Vilken betydelse har olika faktorer på slutresultatet?	28
9.1.1 Förekomst av fysiskt våld.....	29
9.1.2 Förekomst av psykiskt våld	29
9.1.3 Relation mellan gärningsman och offer.....	29
9.1.4 Tid som passerat mellan övergreppet och första förhör	30
9.1.5 Rättsmedicinsk läkarundersökning och fynd därav	30
9.1.6 Övrig sidobevisning.....	31
10 Avslutande synpunkter och analys	31
10.1 Förundersökningens betydelse	31
10.2 Åklagarens betydelse	33
10.3 Rättsövertygelse och lagändring.....	34
10.4 Sammanfattning av resultat och nödvändiga förändringar.....	35
11 Bilaga	36
11.1 Kort redogörelse av förundersökningarna	36
11.1.1 Förundersökning 0500-K32727-05	36
11.1.2 Förundersökning 0500-K45784-04	36
11.1.3 Förundersökning 0500-K29997-05	36
11.1.4 Förundersökning 0500-K12367-05	36
11.1.5 Förundersökning 0500-K45822-04	37
11.1.6 Förundersökning 0500-K17282-05	37
11.1.7 Förundersökning 0500-K33037-05	37
11.1.8 Förundersökning 0500-K41260-05	38
11.1.9 Förundersökning 0500-K41753-00	38
11.1.10 Förundersökning 0500-K33935-04	38
12 Källhänvisningar	40
12.1 Böcker.....	40
12.2 Tidningsartiklar	40
12.3 Muntliga källor och mejl	40
12.4 Rättsfall.....	40
12.5 Förundersökningar.....	40

1 Inledning

I Sverige är huvudprincipen att den som begått ett brott ska ställas inför domstol. Den misstänkte ska ställas till svars för sina handlingar och om domstolen anser honom/henne skyldig ska straff utdömas. Oftast åligger det åklagaren att ta upp brottet inför domstol för att där visa att ett brott har begåtts och av vem. För att åklagaren ska kunna väcka åtal krävs en gedigen utredning vars tillförlitlighet måste vara absolut. Förundersökningen utförs av poliser, och inleds med ett beslut av åklagare eller beredningsledningen hos polisen¹ efter det att anmälan om brott skett eller brottet kommit till polisens kännedom.

Det är få ämnen som är så hett debatterade som våldtäkt. Brottet väcker ofta avsky men samtidigt föds en nyfikenhet kring brottet. Kvällstidningar kan inte få nog av att slå upp stora rubriker, varefter man kan läsa var man inte bör gå samt hur jakten på den misstänkte gärningsmannen fortskrider. För mig är det arbetet bakom kulisserna, på polisstationen och åklagarmyndigheten, som ger upphov till nyfikenhet. En kvalitativ förundersökning är enligt min mening den mest betydelsefulla pusselbiten för att uppnå en objektiv och rättssäker rättegång. Inte någon annan faktor påverkar utgången i den grad, från det att brottet anmäls till dess att domen vunnit laga kraft, som förundersökningen. Tyvärr är det få anmälningar om våldtäkt som leder till åtal² och varför det är på det sättet finns det många teorier om. I medierna bollas skulden mellan lagstiftning, polis och åklagare beroende på klimatet i samhället.

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att försöka besvara huruvida bristfälliga förundersökningar är anledningen till de få åtal som väcks³, när det gäller våldtäkt. Jag vill visa hur mycket kvalitén och innehållet i förundersökningen styr huruvida åtal väcks eller inte. Uppsatsen belyser också vad det är i förundersökningen som är bristfälligt och alltså orsakar det massiva antalet negativa åtalsbeslut. Min uppsats visar att bristerna i förundersökningarna inte alltid går att påverka, men det finns också andra faktorer utöver förundersökningen som påverkar åtalsfrekvensen.

1.2 Avgränsningar

Jag ämnar endast redogöra för förundersökningar beträffande brottet våldtäkt. Jag har valt denna begränsning för att kunna tränga in i sakfrågan och se problematiken kring just detta sexbrott. Jag har också valt att enbart belysa våldtäkter där offret är en kvinna på 15 år eller äldre då det är det vanligaste förekommande⁴. Att jag uteslutit barn från studien beror på att förundersökningar och förhörsmetoder ser annorlunda ut⁵ för barn beroende på deras utsatthet och beroendeställning. Det skulle därför bli en alltför stor felsökning om samtliga våldtäktsoffer oberoende kön och ålder användes i arbetet. Däremot har ingen avgränsning gjorts beträffande antalet gärningsmän per brott, då jag inte upplevt det som en variabel som påverkar arbetet med förundersökningen.

---

¹ Månsson, T, kriminalinspektör Norrköping, intervju 15 september, 2005.

² Månsson, T, Ibid.

³ Öhrnell, K, Brottsförebyggande rådet Stockholm, mejl 26 september 2005.

⁴ Brottsförebyggande rådet, Våldtäkt en kartläggning av polisanmälda våldtäkter s 12.

⁵ Sutorius H, Kaldal, A, Bevisprovning vid sexualbrott s 217.

1.3 Metod

Jag har valt att belysa problematiken från flera håll och har därför valt att intervjua personer med olika synsätt och funktion i samband med förundersökningen⁶. De slutsatser jag dragit utifrån intervjuerna måste ses ur det perspektivet att jag endast intervjuat en person inom varje yrkesgren, vilket bidrar till en felmarginal. Jag anser dock att de personer som jag har intervjuat är representanta för hela yrkeskåren, då inget uppgifter kommit fram som tyder på annat.

Jag anser att det är av största vikt att ta reda på och redogöra för förundersökningens inledning och fortgående för att därefter kunna se de eventuella brister som finns. Jag har även använt mig av litteratur och lagstiftning i stor utsträckning. Arbetet bygger delvis på en egen analys utifrån de tio senaste avslutade förundersökningarna beträffande brottet våldtäkt i Norrköping. Att jag använt mig av tio stycken beror på arbetets storlek och sammansättning. Det är inte ett tillräckligt stort antal för att kunna dra några absoluta slutsatser, men det kan ändå ge en vägledning om skillnaderna i förundersökningmaterial och innehåll. För att kunna ge stöd åt analyser och teorier, har jag därför också använt mig av material av tidigare studier som genomförts med ett större grundmaterial. Jag har också valt att titta på tre rättsfall som belyser bevisvärderingen i våldtäktsfall. Jag har jämfört den bevisning som funnits i förundersökningarna⁷ med dem som presenterats i målen från Högsta domstolen.

1.4 Förord

Att skriva denna uppsats har varit roligt, lärorikt och intressant. Det har gett mig en möjlighet att titta in i vardagen för den utredande polismannen och åklagaren, samtidigt som jag kunnat se saken ur samma synvinkel som rådmannen.

Jag vill passa på att tacka Thomas Månsson, Anders Heiborn, Mats Näkne samt Rakel Bråvik som alla varit behjälpliga och svarat med intresse och engagemang på mina frågor. Ett stort tack också till Lena Roberts som underlättat mitt arbete med förundersökningarna samt fick mig att känna mig välkommen på polishuset.

2 Vad är våldtäkt enligt lagens mening?

Brottsbalken redogör för följande kriterier för att brottet våldtäkt ska anses vara begånget:

BrB 6:1 Den som genom misshandel eller annars med våld eller genom hot om brottslig gärning tvingar en person till samlag eller till att företa eller tåla en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens art och omständigheterna i övrigt är jämförlig med samlag, döms för våldtäkt till fängelse i lägst två och högst sex år.

Detsamma gäller den som med en person genomför ett samlag eller en sexuell handling som enligt första stycket är jämförlig med samlag genom att otillbörligt

---

⁶ Mina intervjufrågor till en rättsläkare hann tyvärr inte besvaras, då jag annars haft för avsikt att även visa en rättsläkares synpunkter kring problematiken.

⁷ Att jag valt just förundersökningar som är upprättade i Norrköping beror på bekvämlighet då jag befinner mig där, däremot ämnar arbetet belysa problematiken i hela landet och Norrköping torde vara representativt gentemot resten av landet, då inte något framkommit som tyder på annat.

utnyttja att personen på grund av medvetlöshet, sömn, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada eller psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i ett hjälplöst tillstånd.

Detta innebär att varje kvinna i varje situation har rätt att bestämma över sin egen sexualitet och hennes vilja att inte ha sex ska ovillkorat respekteras.

2.1 Brottsbegreppet

I Sverige gäller straffrättsliga legalitetsprincipen, som innebär att ingen kan dömas utan lagstöd⁸. I brottsbalken 1:1 framgår att ett brott är en gärning för vilken straff är föreskrivet. Detta straff består i antingen böter eller fängelse, enligt brottsbalken 1:3. I brottsbeskrivningarna i balken specificeras vissa rekvisit som måste vara uppfyllda för att gärningsmannen ska kunna dömas för brottet⁹. I vissa fall bestraffas även icke fullbordade brott¹⁰, till exempel vid försök till våldtäkt, se brottsbalken 6:15 och 23:1. I lagen finns det också angivet ett antal allmänna ansvarsfrihetsgrunder, till exempel nödvärn, nöd, samtycke¹¹, men då dessa knappast kan bli aktuella beträffande brottet våldtäkt lämnar jag dessa därhän.

2.1.1 Brottets objektiva sida

I brottsbeskrivningarna framgår de objektiva rekvisiten, vilka består av samtliga krav som uppställs för den brottsliga gärningen¹². Brottet våldtäkt består av en handling av gärningsmannen, ”genom misshandel”, ”våld eller genom hot av brottslig gärning”, ”tvingar”, ”till samlag” eller ”annan sexuell handling” som är jämförlig med samlag. Många brott förutsätter skada¹³, och våldtäkt är ett tydligt exempel på när skadan är inbyggd i handlingen. Rekvisitet ”person” i lagregeln visar att man inte kan dömas för våldtäkt på djur, utan endast på människor. Våldtäkt kan ej heller begås genom underlåtenhet av en handling, vilket faller sig ganska naturligt.

2.1.2 Brottets subjektiva sida

De subjektiva rekvisiten består i gärningsmannens syfte och vilja, dvs. dolus, uppsåt, och culpa, oaktsamhet. Huvudregeln är att det krävs uppsåt för att begå brott, men i vissa fall räcker det med oaktsamhet. Detta anges då tydligt i lagtexten.¹⁴ Sexualbrottet våldtäkt kräver uppsåt och man kan således inte i Sverige begå en oaktsam våldtäkt.

För att brott ska anses begånget ska de objektiva rekvisiten vara täckta av subjektiva rekvisit. Detta innebär att gärningsmannen måste ha uppsåt till varje enskild beståndsdel i brottsrekvisiten för att kunna dömas för brottet. Detta kallas för täckningsprincipen.¹⁵ Detta innebär att en person utan uppsåt som utfört en kriminaliserad handling, som kräver uppsåt, inte har pådragit sig sådan skuld att han ska straffas av straffrättsligt ansvar. I princip går det ut på att handla med uppsåt är detsamma som att handla med insikt om vad man gör. Det behöver

---

⁸ Leijonhufvud, M, Wennberg, S, Straffansvar s 22.

⁹ Leijonhufvud, M, Wennberg, S, a a s 31.

¹⁰ Leijonhufvud, M, Wennberg, S, a a s 32.

¹¹ Leijonhufvud, M, Wennberg, S, a a s 81.

¹² Leijonhufvud, M, Wennberg, S, a a s 32.

¹³ Leijonhufvud, M, Wennberg, S, a a s 34.

¹⁴ Leijonhufvud, M, Wennberg, S, a a s 32.

¹⁵ Leijonhufvud, M, Wennberg, S, a a s 32.

däremot inte betyda att man handlar med illvilja eller ondska för att uppnå det subjektiva rekvisitet uppsåt. Inte heller saknar man uppsåt för att handlingen utförs av goda skäl. Däremot faller en handling som sker under sömn, hypnos eller medvetlöshet inte under uppsåtligt handlande, då kroppen rör sig men utan medveten kontroll.¹⁶ Då flera våldtäkter sker under alkoholpåverkan¹⁷, är det också intressant att titta på vad lagregeln i brottsbalken 1:2 st. 2 uppger om brott under påverkan av rus. Där framgår att en person som försatt sig själv i ett rus, bestående av till exempel narkotika, alkohol eller medicin, inte föranleder att gärningen inte kan anses som brottslig.¹⁸ Med det menas att en gärningsman aldrig kan bli utan ansvar för att han inte visste var han gjorde på grund av hans egen alkoholkonsumtion.

2.2 Ny lagstiftning 1 april 2005

En ny sexualbrottslagstiftning trädde i kraft den 1 april 2005. Syftet med lagändringen var att anpassa lagtexten till vår tids syn på jämställdhet och sexualitet. Samt att varje individ har rätt att bestämma över sin kropp och sexualitet. Våldtäktsbrottet har bland annat utvidgats till att omfatta gärningar som tidigare inte betecknats som våldtäkt i juridisk mening. Kravet på att våld eller hot ska ha förekommit sätts inte lika högt i den nya lagstiftningen och tillämpningen av våldtäktsparagrafen gäller numera även personer som befinner sig i hjälplöst tillstånd. Gärningsmannen behöver således inte ha försatt offret i det hjälplösa tillståndet för att brottet våldtäkt ska bli aktuellt.¹⁹

Anders Heiborn, rådmann på Norrköpings tingsrätt, är inte helt nöjd med den nya lagstiftningen då våldtäktsbegreppet fått en allt för vid omfattning enligt honom. Jag har valt att intervjua en rådmann för att ta del av dennes syn på rättsväsendets kapacitet och förmåga. Andres Heiborn, anmälde sitt intresse efter att jag mejlat domstolen och jag valde därför att intervjua honom. Jag tyckte också att det var bra att besöka en tingsrätt och rådmann inom samma kommun som övriga personer jag intervjuat.

Anders Heiborn anser att man i allt för stor utsträckning tagit till sig av den vind som just nu blåser i debatten kring sexualbrott. Han vill istället sätta något annat epitet på sexuella handlingar som sker utan våldsanvändning. En sådan handling skulle t.ex. kunna vara då en man utnyttjar en kvinna som sover eller är kraftigt berusad och där våld inte krävs.²⁰ Enligt min mening är det bästa alternativet ett mellanting mellan den nya lagstiftningen och Anders Heiborns alternativ. Att en man som utnyttjar och har samlag med en kvinna som befinner sig i vanmakt, ska dömas för våldtäkt tycker jag är naturligt oberoende om kvinnan själv försatt sig i detta tillstånd. Däremot kan jag tycka att den nya lagens utvidgning av brottet våldtäkt, som innebär att en sexuell handling kan vara att anses som våldtäkt riskerar att urholka begreppet. Denna form av sexuella handling skulle till exempel kunna utgöras av att en kille onanerar och sedan får utlösning på den sovande eller berusade kvinnans kropp. Hur lagen kommer tillämpas och vad utvidgningen av begreppet våldtäkt i realiteten innebär kan vi i dagens läge bara spekulera i. Det kommer antagligen att ta ett par år innan vi ser vad den förändrade lagstiftningen egentligen innebär i praktiken.

---

¹⁶ Leijonhufvud, M, Wennberg, S, a a s 55.

¹⁷ Näkne, M, vice chefsåklagare Norrköping, intervju 26 september, 2005.

¹⁸ Leijonhufvud, M, Wennberg, S, a a s 74.

¹⁹ Brottsförebyggande rådet, a a s 16.

²⁰ Heiborn, A, rådmann tingsrätten Norrköping, intervju 14 oktober, 2005.

3 Från anmälan till förundersökning

Jag valde att intervjua en kriminalinspektör för att kunna tillgodogöra mig en sammanhängande bild av bearbetningen av bevis och inledandet av förundersökningen. Att jag valde att intervjua Thomas Månsson, beror på att han fanns tillgänglig i Norrköping och arbetar mycket med sexualbrott.

3.1 Anmälan

Enligt kriminalinspektör Thomas Månsson ringer oftast våldtäktsoffret och gör en anmälan via telefon, men det finns även de som söker upp polisen²¹. En polis har en oinskränkt skyldighet att ta emot en anmälan om brott²². Enligt Sutorius finns det en risk att en polisanmälan om våldtäkt där inga vittnen finns, inga bevis på fysiskt våld förekommer och där kvinnan har en relation med våldtäktsmannen uppfattas som grundlös eller irrationell²³. Vilket jag i min tur tror skulle kunna leda till sämre utförda förundersökningar eftersom polisen från början ser fallet som omöjligt att lösa. Detta beror enligt mig på att polisen anser det lönlöst och slöseri med resurser att ägna tid åt brott där det inte är troligt att anmälan kommer leda till åtal. Därför lägger man hellre resurserna på de brott där man ser att bevisningen och substansen i förundersökningen håller för åtal.

3.2 Första förhör och läkarundersökning

Efter anmälan tar polisen, då oftast ordningspoliser, med sig offret till ett sjukhus, där en läkare utför en rättsmedicinsk läkarundersökning för att samla ihop bevisning. I vissa fall äger första förhöret med målsägande rum redan i bilen på väg till sjukhuset. Detta är viktigt och något positivt för utredningen i stort då chanserna ökar att brottet ska redas upp. Dessutom är det viktigt att polisen så fort som möjligt kan få en bild av vad som skett²⁴, eftersom uppgifterna ligger till grund för utredningsdirektiv och beslut om tvångsmedel. Det är därför av största vikt att anmälningen upptas med stor precision och omsorg.²⁵ Kvinnan har även möjlighet att komplettera förhöret ytterliggare när hon fått vila upp sig. Detta sker oftast inom ett dygn. Att förhöra och filma våldtäktsoffer redan i polisbilen är en möjlighet för polisen att dokumentera allt kvinnan berättar. Hur mycket och vad offren berättar varierar mycket men nästan alltid känner offret skamkänslor och skuld över vad som hänt.²⁶ Enligt förundersökningskungörelsen har polis som tar upp anmälan om brott en skyldighet att vidta de utredningsmöjligheter som är möjliga. Däremot bör förhör inte hållas med en person som är i chock eller påverkad av alkohol eller droger.²⁷ Brottsoffer är ofta chockade och kan därför ha svårt att förmedla information, som polisen behöver, i nära anslutning till brottet²⁸. Enligt Sutorius, är den enskilda polismannens bedömning av kvinnans trovärdighet vid anmälan och första förhöret, i många fall helt avgörande för ärendets utredning och chanserna till åtal²⁹.

---

²¹ Månsson, T, Ibid.

²² Danielsson, S, Förundersökning i brottmål s 30.

²³ Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 104.

²⁴ Månsson, T, Ibid.

²⁵ Danielsson, S, a a s 30.

²⁶ Månsson, T, Ibid.

²⁷ Danielsson, S, a a s 40 f.

²⁸ Lindgren m.fl., Brottsoffer från teori till praktik s 151.

²⁹ Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 164.

Efter första förhöret kallas beredningsledningen in, som kan bestå av en kriminalinspektör, vilken beslutar om en förundersökning ska inledas³⁰. Våldtäktsoffer får i princip alltid erbjudande om att underkasta sig en läkarundersökning, för att erhålla ett rättsintyg som sedan kan vara till stöd för övrig bevisning. På sjukhuset får läkare ett såkallat rapekit, som innehåller diverse provrör och andra testmetoder. Allt för att försöka hitta sperma, hår, hudrester mm från gärningsmannen. Offrets kläder tas om hand för att skickas på analys. Om offret kan peka ut den misstänkta gärningsmannen och polisen bedömer att han är skäligen misstänkt till brottet, kontaktas jourhavande åklagare. I annat fall är det vakthavande befäl som är förundersökningsledare.³¹ En person som är skäligen misstänkt till brott kan även han få underkasta sig en läkarundersökning, i enlighet med RB 28:12.

4 Förundersökning, dess innehåll och parter

Jag har valt att intervjua en åklagare eftersom det är de som avgör huruvida åtal ska väckas eller inte. Vid kontakt med åklagarkammaren i Norrköping erbjöds sig chefsåklagare Mats Näkne att svara på intervjufrågorna.

En förundersökning ska inledas så snart det finns anledning att anta att ett brott, som hör under allmänt åtal, har begåtts, enligt RB 23:1. Då en våldtäkt har ägt rum inleds nästan alltid en förundersökning direkt på grund av brottets grova art. Mats Näkne, chefsåklagare säger sig bara ha varit med om ett fall då en förundersökning inte inleddes och där framgick det tydligt att anmälan byggde på en lögn.³² Förundersökningen syftar till att utreda om brott begåtts och vem som skäligen kan misstänkas för brottet³³. Förundersökningen syftar också till att bereda målet inför en kommande huvudförhandling så att bevisningen kan läggas fram i ett sammanhang³⁴. Detta finns reglerat i RB 23:2. Slutresultatet av förundersökningen ska sedan ge svaret på om tillräckliga skäl för åtal föreligger.³⁵

4.1 Förundersökningsledaren och dennes arbete

Ansvarig för arbetet kring förundersökningen är förundersökningsledaren. Det är antingen chefen över våldshoteln inom regionen eller en åklagare.³⁶ Närmare reglering finns att finna i rättegångsbalken 23:3³⁷. Även om polismyndigheten svarar som förundersökningsledare har åklagare och polis tät kontakt för att föra undersökningen vidare³⁸. Förundersökningsledaren ska se till att utredningen sker effektivt och att rättssäkerheten tillvaratas³⁹. I praktiken innebär det att förundersökningsledaren fattar besluten om till exempel en husrannsakan, men det är polisen som utför själva arbetet⁴⁰.

---

³⁰ Månsson, T, Ibid.

³¹ Månsson, T, Ibid.

³² Näkne, M, Ibid.

³³ Danielsson, S, a a s 6.

³⁴ Danielsson, S, a a s 33.

³⁵ Danielsson, S, a a s 6.

³⁶ Månsson, T, Ibid.

³⁷ Danielsson, S, a a s 33.

³⁸ Näkne, M, Ibid.

³⁹ Danielsson, S, a a s 33.

⁴⁰ Näkne, M, Ibid.

4.2 Vad innehåller förundersökningen?

En förundersökning beträffande våldtäkt har samma innehåll som förundersökningar beträffande andra brott, vilket innebär att den består av insamling av bevis i form av förhör med misstänkt, målsägande och vittne. Den innehåller också all teknisk bevisning som polisen fått fram. I våldtäktsfall rör det sig ofta om fynd på brottsplatsen, resultat från DNA-prov och journaler från läkarundersökningar. Förundersökningen ska ge svar på alla frågor som rimligen kan besvaras. Detta för att händelseförloppet kring brottet ska bli så klarlagt som möjligt.⁴¹ Ibland följer även irrelevanta uppgifter med i förundersökningen och det kan bero på att det är svårt att bedöma vad som har betydelse i en kommande rättegång. Detta händer framförallt då det är en liten förundersökning, eftersom polisen då brukar skicka med all information de har.⁴²

Att få färdigställt en förundersökning tar allt från ett par veckor till ett par månader beroende på hur mycket material polisen har att arbeta med⁴³. Förundersökningar kan se olika ut och variera i innehåll beroende på kunskap och rutin hos personerna som arbetat med förundersökningen. I våldtäktsfall är åklagaren ofta inkopplad tidigt i ärendet och kan då styra arbetet med utredningen. Skulle en förundersökning visa på brister kan åklagaren ålägga polisen att förbättra förundersökningen.⁴⁴

4.3 Vilka personer är inblandade i en förundersökning?

Antalet poliser som är aktiva i utredningen beror på våldtäktens art. Vid överfallsvåldtäkter kan över tjugo poliser arbeta för att fastställa bevisning de första dygnet. När gärningsmannen är känd för offret, vilket är det vanligaste, brukar en till två kriminalpoliser sköta utredningen med hjälp av en tekniker.⁴⁵ Utöver dessa aktörer finns försvararen, om en misstänkt sitter häktad i enlighet med RB 21:3. Offret kan också ha blivit tilldelad ett målsägandebiträde som ska finnas tillgänglig för offret i enlighet med FUK 13 §⁴⁶. I våldtäktsfall har offret i princip alltid ett målsägandebiträde eftersom brottet är av så allvarlig karaktär⁴⁷. Målsägandebiträdets uppgift är att stötta offret⁴⁸ under processen som kan vara mycket psykiskt påfrestande⁴⁹. Thomas Månsson, kriminalinspektör Norrköping, anser att det finns bra rutiner hos polisen för att bemöta våldtäktsoffer. Han tror att detta beror på att brottet är så pass grovt och att man därför valt att prioritera det.⁵⁰

4.3.1 Bedöms en förundersökning och förhör olika av olika personer?

Det är nästintill ofrånkomligt att bevis värderas olika av olika personer. Det beror på att alla människor har olika bakgrund och grundläggande synsätt.⁵¹ Deras bedömning är resultatet av den erfarenhet och kunskap som personen skapat sig i

---

⁴¹ Månsson, T, Ibid.

⁴² Näkne, M, Ibid.

⁴³ Månsson, T, Ibid.

⁴⁴ Näkne, M, Ibid.

⁴⁵ Månsson, T, Ibid.

⁴⁶ Danielsson, S, a a s 6.

⁴⁷ Heiborn, A, Ibid.

⁴⁸ Danielsson, S, a a s 23.

⁴⁹ Bråvik, R, samordnare på Brottsofferjouren Norrköping, intervju 14 september, 2005.

⁵⁰ Månsson, T, Ibid.

⁵¹ Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 96.

livet⁵². Detta bekräftas också utav rådmann Anders Heiborn som säger att då rättens representanter som regel får antas sakna egen erfarenhet av rekvisiten i brotten måste de falla tillbaka på sina egna referensramar i övrigt⁵³.

4.3.2 Beror kvalitén på förundersökningen även på vem offret är?

Nils Christies, norsk kriminolog, delar in brottsoffer i olika kategorier. Han framhåller att offret för att vara ett "riktigt" brottsoffer ska ha svårt att försvara sig själv, ska befinna sig på en plats där hon anses ha moralisk rätt att vara och vara sysselsatt med något moraliskt oantastligt ärende. Gärningsmannen däremot ska vara stor och stark samt inte ha någon som helst relation med offret. Nils Christies teori är att offrets skyddsvärde styrs av ovanstående påstående. Om offret enligt denna mall anses vara ett "riktigt" offer sköts polisarbetet mer effektivt och noggrant.⁵⁴ Att denna bedömning och prioritering är möjlig beror på polisens självständighet i hur arbetet ska utföras enligt denna teori⁵⁵. Ett exempel på ett offer som inte är det "idealiska" enligt ovanstående teori, är en alkoholpåverkad tjej som umgås med okända män och sedan blir våldtagen⁵⁶.

4.4 När leder förundersökningen till åtal?

När förundersökningen är fullständig ska beslut fattas huruvida åtal ska väckas eller ej⁵⁷. För att detta beslut ska kunna fattas krävs att förundersökningen är riktad mot en särskild person och att den misstänkte och dennes försvar fått ta del av förundersökningen⁵⁸. Huvudregeln är att åklagaren har absolut åtalsplikt⁵⁹, under förutsättning att vissa kriterier är uppfyllda. Dessa består i att det inte får finnas några formella hinder för att väcka åtal till exempel; preskription, gärningen måste utgöra ett brott och bevisningen måste uppfylla ett visst minimum. Detta minimum består i att åklagaren anser att beviskravet "utom rimligt tvivel" kan komma att uppnås i en kommande huvudförhandling. Om åklagaren finner att förundersökningen inte ska leda till åtal fattas ett negativt åtalsbeslut. I de fall det inte finns någon misstänkt eller där den misstänkte inte delgivits misstanke kan förundersökningen istället läggas ned.⁶⁰

4.5 När läggs förundersökningar ned?

Förundersökningsledaren är den som beslutar om förundersökningen ska läggas ned. Att en förundersökning läggs ned betyder inte att ärendet är avslutat för gott, utan förundersökningen kan när som helst återupptas om intressanta och nya omständigheter kommer till polisens kännedom. Skillnaden mellan att lägga ned förundersökningen och att den inte leder till åtal beror på, när man beslutar att inte gå vidare i ärendet. Om en slutdelgivning enligt RB 23:18 ägt rum är det ett beslut om att åtal inte ska väckas. Medan ett beslut innan slutdelgivningen innebär att förundersökningen läggs ned. Det avgörande är huruvida en misstänkt har blivit delgiven misstanke eller inte, i enlighet med FUK § 14.

---

⁵² Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 97.

⁵³ Heiborn, A, Ibid.

⁵⁴ Åkerström, M, Sahlin, I, Det motspänstiga offret s 47 f.

⁵⁵ Knutsson, M, Granér, R, Perspektiv på polisetik s 91.

⁵⁶ Åkerström, M, Sahlin, I, a a s 12.

⁵⁷ Rättegångsbalken 23:20.

⁵⁸ Andersson, U, Hans (ord) eller hennes? s 163.

⁵⁹ Rättegångsbalken 20:6.

⁶⁰ Andersson, U, a a s 164.

Mats Näkne, vice chefsåklagare, uppger att han gör en värdering om han tror att förundersökningen kan leda till en fällande dom, och tror han inte det, chansar han inte utan avskriver istället ärendet⁶¹. Anders Heiborn, rådmann, uppger att många våldtäktsmål stannar på polis- och åklagarnivå, eftersom åklagaren inte tycker att förundersökningsmaterialet håller för att väcka åtal. I de flesta våldtäktsfall som kommer till Norrköpings tingsrätt finns någon form av sidobevisning till exempel att en granne hört kvinnan skrika ”nej”. Att åklagare skulle göra en alltför hård bedömning av vilka förundersökningar som ska leda till åtal, har inte Anders Heiborn någon uppfattning om då han inte tar del av de förundersökningar som inte leder till åtal.⁶²

Det är inte ovanligt att det finns en utpekad gärningsman som enligt offret utfört våldtäkten, trots detta avskrivs ändå de flesta förundersökningar. Detta beror på att bevisningen oftast är svag. Det finns inga vittnen som kan styrka kvinnans berättelse och den tekniska bevisningen kanske bara kan styrka samlag men inte våldtäkt.⁶³ Vanligaste orsaken till att en förundersökning om våldtäkt i nära relation läggs ner är att brott inte kan styrkas⁶⁴. Detsamma gäller våldtäkter där gärningsman och offer är ytliga bekanta⁶⁵. Dessutom läggs oftast förundersökningar ned av våldtäkter av obekanta gärningsmän på grund av att inga spaningsresultat uppnåtts⁶⁶, det vill säga det finns inte någon som är misstänkt för brottet.

4.6 Brister i förundersökningar

Anders Heiborn, upplever att våldtäktsfallen i Norrköping utreds ordentligt, men att de brister på två punkter. För det första saknas de resurser som behövs för att utredningen ska kunna sättas igång tillräckligt snabbt. Det leder i sin tur till att målsägande och den misstänkta ibland förhörs långt efter anmälan om brott. Den andra bristen består i den tekniska bevisningen. Anders Heiborn upplever att polisen ibland glömmer bort att ta vissa prover på målsägande och på brottsplatsen⁶⁷. Han tycker dock att polisen och läkare blivit bättre de senaste åren på att säkra bevisning.⁶⁸

5 Statistik över anmälda våldtäkter

Förutsättningarna för att ett våldtäktsärende leder till åtal är större där gärningsmannen är okänd för offret, än för övriga sexualbrott⁶⁹. Den grupp av våldtäktsbrott som ökat kraftigast de senaste åren är de där gärningsmannen och offret känner varandra⁷⁰. Förekomsten av våldtäkter där offret och gärningsmannen har någon form av relation antas vara den mest förekommande, och även svåraste att bevisa. Relationen utgör en omständighet som minskar offrets vilja att anmäla brottet, samtidigt som relationen är en försvårande

---

⁶¹ Näkne, M, Ibid.

⁶² Heiborn, A, Ibid.

⁶³ Månsson, T, Ibid.

⁶⁴ Brottsförebyggande rådet, a a s 29.

⁶⁵ Brottsförebyggande rådet, a a s 30.

⁶⁶ Brottsförebyggande rådet a a s 32.

⁶⁷ Heiborn, A, Ibid.

⁶⁸ Heiborn, A, Ibid.

⁶⁹ Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 100.

⁷⁰ Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 102.

omständighet ur bevishänseende.⁷¹ Det största antalet polisanmälningar som inte leder till åtal utgörs av fall där offret och gärningsmannen är bekanta med varandra⁷². Nämnas kan också att antalet polisanmälda våldtäkter har tredubblats de senaste två decennierna⁷³, och då framförallt våldtäkter riktade mot kvinnor under 15 år⁷⁴.

5.1 Jämförelse mellan våldtäkt och övriga brott

Första tabellen avser brottet våldtäkt alternativt försök till våldtäkt, där offret varit 15 år eller äldre. Den andra tabellen avser samtliga brott inklusive våldtäkt. Samtliga siffror har inhämtats från BRÅ⁷⁵.

År	2000	2001	2002	2003	2004
Antal anmälda våldtäkter	1724	1752	1798	2099	2152
Antal åtalsbeslut	280	183	153	258	262
Åtalsprocent	16 %	10 %	9 %	12 %	12 %

År	2000	2001	2002	2003	2004
Antal anmälda brott	1 248 743	1 189 393	1 234 784	1 255 371	1 248 743
Antal åtalsbeslut	152 421	139 914	141 716	145 823	152 421
Åtalsprocent	12 %	12 %	11 %	11 %	12 %

Vid en första anblick ser inte brottet våldtäkt ut att särskilja sig särskilt mycket i jämförelse med samtliga brott. Detta beror på att bakom antalet anmälda brott döljer sig bland annat brott såsom mindre tillgreppsbrott och inbrott vilket sällan eller aldrig leder till åtal. Skillnaden mellan dessa brott och våldtäktsbrott är självklart brottets dignitet. Att acceptera att inbrott i sommarstugor inte reds upp eller att försvunna cyklar inte återfinns kan samhället tåla men när en kränkning och skändning av en kvinna ägt rum är det inte lika lätt, och borde inte vara det heller. En mer rättvisande bild av statistiken kanske skulle vara att jämföra brottet våldtäkt med mord och dråp. Det kan nämnas att åtalsprocenten för dråp, mord och misshandel som lett till döden samtliga av åren 2000-2004 ligger på mellan 28-44 %⁷⁶.

5.1.1 Äldre statistik

I en studie utförd av Brottsförebyggande rådet för åren 1995-2000, framgår att ca 60 % av de anmälda våldtäkterna förblir ouppklarade⁷⁷ samt att det finns antaganden om att endast en femtedel av alla våldtäkter överhuvudtaget anmäls⁷⁸. Dessutom är siffran på 60 % något missvisande, då den egentligen är betydligt högre om man ser till antal våldtäkter där förundersökningen lett till åtal. Detta beror på att i uppläringsprocenten räknas inte bara de fall som lett till åtal (12 %) in, utan även de fall där polisen lagt ned förundersökningen på grund av att

⁷¹ Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 101.

⁷² Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 102.

⁷³ Brottsförebyggande rådet, a a s 12.

⁷⁴ Brottsförebyggande rådet, a a s 13.

⁷⁵ Öhrnell, K, Ibid.

⁷⁶ Öhrnell, K, Ibid.

⁷⁷ Brottsförebyggande rådet, a a s 10.

⁷⁸ Brottsförebyggande rådet, a a s 49.

våldtäkt inte går att styrka (11 %) eller när förundersökningen lagts ned på grund av andra skäl till exempel att den misstänkte är under 15 år, brottet är preskriberat mm (18 %). Att dessa brott också räknas med i upplärningsprocenten beror på att de är polisiärt klarlagda och därmed tekniskt upplärade.⁷⁹ I samma studie framgick i motsats till ovanstående studie att det var mer förekommande att våldtäkter, där gärningsman och offer har eller haft en nära relation, lett till åtal. Utmärkande för de våldtäkter som lett till åtal var att de utförts med mer våld och resulterat i mer fysiska skador än övriga anmälda våldtäkter.⁸⁰

En mindre studie utförd år 1999 visar att det knappt var åtta procent av förundersökningarna om våldtäkt som lett till åtal.⁸¹ Studien innefattade samtliga våldtäkter anmälda till Citypolisen Stockholm mellan åren 1995-1998.

6 Var beror det på att få åtal väcks?

Enligt kriminalinspektör Thomas Månsson beror detta på brist på bevisning, men han tror att fler fall skulle leda till åtal om åklagaren valde att i vissa fall åtala för andra brott. Bevisningen kanske inte räcker till för att styrka våldtäkt men istället sexuellt ofredande eller utnyttjande. Thomas Månsson tror att den möjligheten missas och istället läggs hela förundersökningen ner.⁸²

Mats Näkne, vice chefsåklagare, uppger att sexualbrott är svåra att bevisa. Problemet består i att det oftast inte finns någon teknisk bevisning eller vittne som kan styrka och ge stöd åt kvinnans berättelse. Resultatet blir då att ord står mot ord och därför avskrivs ärendet. Mats Näkne uppger att över hälften av alla anmälda våldtäkter avskrivs men att de fall som leder till åtal nästan alltid leder till fällande domar.⁸³

Anders Heiborn, rådmann, uppger att det ligger i sakens natur att det oftast bara är två personer närvarande vid våldtäkter och att de därför är svåra att bevisa. Han uppger vidare att det ofta är alkohol inblandat vid dessa brott vilket gör att förutsättningarna för att brottet reds upp försämras då offret inte kan redogöra för vad som hänt.⁸⁴

7 Brottsofferjouren

Jag ansåg att det var av vikt att prata med brottsofferjouren, eftersom de möter våldtäktsoffren utan att dokumentera allt offren berättar, varit med om och upplevt. Vilket jag tror bidrar till att de utsatta kvinnorna vågar prata mer öppet om övergreppen men också om hur de upplever tiden under förundersökningen och rättegången. Jag kontaktade Rakel Bråvik, samordnare på Brottsofferjouren Norrköping, och hon lät mig intervjua henne. Enligt Rakel Bråvik får de flesta brottsoffer kontakt med dem genom polisen men kontakten förmedlas även genom kuratorer eller vänner till offret. Under perioden januari tom maj år 2005 anmäldes nio våldtäkter i Norrköping och åtta av offren tog kontakt med Brottsofferjouren.⁸⁵

---

⁷⁹ Brottsförebyggande rådet, a a s 52.

⁸⁰ Brottsförebyggande rådet, a a s 54.

⁸¹ Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 150.

⁸² Månsson, T, Ibid.

⁸³ Näkne, M, Ibid.

⁸⁴ Heiborn, A, Ibid.

⁸⁵ Bråvik, R, Ibid.

7.1 Vilket stöd behöver våldtäktsoffret?

De flesta våldtäktsoffer som kommer till Brottsofferjouren vill främst ha någon att prata med, men vid behov kan de även få hjälp med praktiska göromål som att söka skadestånd, kontakta polis med mera. Rakel Bråvik anser att det är en del av bearbetningen att kvinnorna på egen hand med stöd av brottsofferjouren, försöker genomföra praktiska åligganden själva, för att på så sätt inte bli sittande och inaktiva. De flesta kvinnor anser att det jobbigaste med situationen är rädslan för att inte bli trodd, och att få preciserade frågor om detaljer de inte tänkt på eller är osäkra på kring övergreppet.

Med våldtäkten kommer också skamkänslor vilket gör det jobbigare för offren att prata om händelsen. På Brottsofferjouren handlar oftast samtalen om hur kvinnan ska gå vidare med livet, men samtalens inriktning varierar mellan offren. Det är alltid brottsoffret som styr samtalet och bestämmer vad hon eller han vill prata om. Däremot uppmanar alltid Brottsofferjouren till att den drabbade även ska söka professionell hjälp i form av kurator eller liknande för att bearbeta vad de blivit utsatta för.⁸⁶

7.2 Kvinnor utanför statistiken

Även kvinnor som inte anmält våldtäkten ringer och besöker Brottsofferjouren. Då försöker personalen på Brottsofferjouren uppmuntra kvinnan till att anmäla brottet. Detta är viktigt för att markera att det de blivit utsatta för inte är okej. I dessa fall följer alltid någon från brottsofferjouren med till polisen för att göra polisanmälan. Vissa kvinnor mår bättre av att anmäla medan andra mår sämre. Detta beror mycket på de poliser de får möta. Enligt Rakel Bråvik varierar kvalitén på polisarbetet. Vissa kvinnor bemöts med stor förståelse och respekt medan vissa blir snästa åt och illa behandlade, något som är mycket jobbigt för dessa kvinnor som redan känner sig utsatta.⁸⁷ Rådman, Anders Heiborn, uppger att det är av största vikt att alla frågor som ställs leder någonstans. Han uppger att frågor beträffande kläder kan ha betydelse om det skulle visa sig vara omöjligt att få av ett visst klädesplagg på den tid det påstådda övergreppet ska ha ägt rum, medan frågor om kläder som syftar till att visa att kvinnan var utmanande eller lättfotad inte har någon relevans och att dessa frågor därför inte ska tillåtas i rätten. Allt beror på vad frågan syftar till att bevisa. En fråga kan i ena fallet vara relevant medan det i det andra är högst irrelevant, beroende på omständigheterna kring gärningen.⁸⁸

7.3 Arbetsamt med lång rättsprocess

Något de flesta kvinnorna mår dåligt av och upplever som mycket slitsamt är att processen är lång från det att brottet anmäls till att rättegången inleds. Då kvinnan försökt påbörja läkningsprocessen och gå vidare slits allt upp igen och frågor som redan ställts ska besvaras igen, med skillnaden att det kan vara upp emot ett halvår sedan brottet begicks. Rakel Bråvik tror att de kvinnor vars anmälan inte leder till åtal, mår sämre då de upplever att de gjort allt i onödan.⁸⁹ Det är viktigt att polis och åklagare utreder brottet och åtalar den misstänkte för att kvinnan ska få

---

⁸⁶ Bråvik, R, Ibid.

⁸⁷ Bråvik, R, Ibid.

⁸⁸ Heiborn, A, Ibid.

⁸⁹ Bråvik, R, Ibid.

upprättelse⁹⁰. Rakel Bråvik upplever inte att fler förundersökningar beträffande brottet våldtäkt läggs ner i jämförelse med andra brott.⁹¹

8 Bevisvärdering

Det finns våldtäkter där gärningsmannen använt sig av en hotfull situation för att tvinga till sig samlag och därmed inte behövt använda fysiskt våld. Dessa våldtäkter är självklart näst intill omöjliga att bevisa utan vittne eller erkännande av gärningsmannen. Även våldtäkter då relativt lite våld förekommit medför samma problematik. Till detta kommer att samhället och rättsväsendets grundsyn på kvinnans sexualitet färgar definitionen av lagens rekvisit och bevisvärdering.⁹² Enligt Katarina Wennstam finns det högar av polisförhör och domar som tydligt visar på fördomsfulla formuleringar. Ett exempel är all information om kvinnans sexuella erfarenhet innan övergreppet, om hon var oskuld eller hade rykte om sig att vara lösaktig. Ingen motsvarande information finns att hitta om förövaren, det vill säga mannen.⁹³ Kvinnan karaktäriseras ofta utifrån hur hon var klädd, om hon var alkoholpåverkad eller hade flirtat med förövaren tidigare på kvällen.⁹⁴ Detta ger intrycket att kvinnan själv bär delar av ansvaret för övergreppet, något som är helt felaktigt. Vilket i sin tur leder till att kvinnorna får ta ansvar för männens sexualitet⁹⁵. Ett bra exempel på det absurda i ovanstående resonemanget är följande; en man går hem från krogen. Han är berusad, bär en fin kostym och Rolex-klocka samt pratar oavbrutet i den allra nyaste mobilmodellen. Om samma man skulle bli rånad, frågar man då honom varför han var berusad eller gick och skyltade med att han hade Rolex-klocka, dyr mobil och så vidare? Nej, det gör man självklart inte, men varför ifrågasätter man i så fall en berusade tjejen med kort kjol och genomskinlig blus som blivit våldtagen?⁹⁶ Svaret finns i människans historia, där kvinnan under lång tid setts som en ägodel till mannen⁹⁷. Där är vi inte idag, men jag tror att människans historia och kulturella arv styr och påverkar människor än idag, vilket påverkar vår syn på kvinnans sexualitet.

Att påstå att en kvinna som följer med en främmande man hem eller i hans bil får skylla sig själv för att hon blev våldtagen, är detsamma som att också säga att alla män indirekt är potentiella våldtäktsmän⁹⁸. Jag ska inte som kvinna behöva räkna med att de män jag möter kan våldta mig och att jag har tur om det inte inträffar. Att försöka lägga över ansvaret på kvinnan, att inte vistas ute sent på folktomma gator eller att inte ta med sig en främmande man hem, eftersom hon då möjligtvis kan bli våldtagen torde leda till att samhället samtycker till att lösningen på våldtäktsproblematiken är att alla kvinnor ska hållas inlåsta i sina hem. Detta är en helt orimlig lösning och ganska snart inser man också att problemet inte löses ens av detta radikala beslut då de flesta våldtäkter sker av någon som kvinnan känner i sin närhet⁹⁹.

---

⁹⁰ Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 146.

⁹¹ Bråvik, R, Ibid.

⁹² Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 106.

⁹³ Wennstam, K, Flickan och skulden s 12.

⁹⁴ Wennstam, K, a a s 14.

⁹⁵ Wennstam, K, a a s 16.

⁹⁶ Wennstam, K, a a s 33.

⁹⁷ Wennstam, K, a a s 44.

⁹⁸ Wennstam, K, a a s 21.

⁹⁹ Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 102.

Enligt Mats Näkne, vice chefsåklagare, är en sänkning av beviskraven inte lösningen på problemet, eftersom detta skulle leda till en försämrad rättssäkerhet. Han förespråkar att polisen alltid kan bli bättre på att säkra spår. DNA-prov är ett exempel på en teknisk lösning som underlättat bevisningen i sexualbrott. Mats Näkne anser att man får acceptera att våldtäktsbrott är svåra att bevisa.¹⁰⁰

Trots legalitetsprincipen finns det utrymme för en rent rättsskapande funktion från rättspraxis håll, även om bedömningar av vad som är kriminaliserat är uteslutet. Högsta domstolens praxis är alltid av stort intresse beträffande tolkningen av lagreglerna, då dessa ger utrymme för flera olika tolkningsmöjligheter.¹⁰¹

Kommande rättsfall har tagits med i arbetet för att belysa Högsta domstolens ståndpunkt beträffande bevisfrågor och vad som ska rymmas inom formuleringen ”utom rimligt tvivel”. Rättsfallen har valts ut från Rättsbanken utifrån de problem jag försöker finna svar på. Text innehåller i original namnen på gärningsman, målsägande och deras hemort. Jag har valt att ändra dessa namn, trots att uppgifterna är offentliga, för att respektera dessa personers integritet.

8.1 Ord mot ord, NJA 1988 s 40

8.1.1 Bakgrund

Detta rättsfall även kallat ”solariefallet” bygger på följande förutsättningar. En man, här kallad Petrus, driver ett gym sedan flera år tillbaka. Petrus arbete består i att instruera på gymmet, men han masserar även klubbmedlemmar regelbundet. Målsägande, här kallad Kajsa, är ny medlem på gymmet och Petrus visar henne runt och låter henne sedan träna på främst en motionscykel. Härefter skiljer sig Petrus och Kajsas historier åt. Kajsa berättar att Petrus efter avslutat träningspass vill visa Kajsa ett solarie. Väl där beklagar sig Kajsa över att hon känner sig stelbent och ledbruten, varpå Petrus erbjuder Kajsa massage. Kajsa lägger sig på en träbänk i solariet och Petrus börjar massera henne. Kajsa upplever massagen något för intim då han nuddar vid hennes underliv, men Kajsa säger inget då hon tror att beröringen skett helt ofrivilligt. Ganska snart börjar Petrus kyssa Kajsa häftigt och slita av henne träningskläderna. Petrus lägger sig sedan på Kajsa så att hon inte kan komma loss. Petrus blottar sin penis, sårar på Kajsas ben och tränger sedan in i henne. Petrus har inte full erektion men får utlösning.¹⁰²

Kajsa säger sig ha gjort klart för Petrus att hon inte ville ha samlag med honom och hon ska också ha gjort rörelser med underkroppen för att komma därifrån. Kajsa skriker däremot inte på hjälp då hon tycker situationen är pinsam. Petrus hotar henne inte men pratar hela tiden och hans beteende är hotfullt och efter samlaget lämnas Kajsa ensam. Hon duschar, klär på sig kläderna och efter att ha pratat en kort stund med Petrus lämnar Kajsa gymmet. Hon polisanmäler händelsen först dagen efter.¹⁰³

Petrus sätter sig emot Kajsas berättelse och säger sig inte ens ha varit i solariet tillsammans med Kajsa. Petrus tror istället att den falska anklagelsen mot honom bygger på andra förklaringar.¹⁰⁴

---

¹⁰⁰ Näkne, M, Ibid.

¹⁰¹ Leijonhufvud, M, Wennberg, S, a a s 25.

¹⁰² NJA 1988 s 40.

¹⁰³ NJA 1988 s 40.

¹⁰⁴ NJA 1988 s 40.

8.1.2 Tingsrättens och Hovrättens bedömning

Tingsrätten ansåg att det endast fanns två möjligheter av vad som hänt. Det första alternativet var att inget samlag ägt rum och det andra alternativet bestod i att samlag ägt rum men frivilligt, och då inget av fallen skulle leda till våldtäkt, friades Petrus i Tingsrätten.

Ledamöterna i Hovrätten resonerade att Kajsa på ett sätt som visar på stark och verklig upplevelse skildrat ett chocktillstånd. Hon har under mycket pressande förhör förmått ge rimliga och övertygande förklaringar där hennes uppgifter har satts i fråga. Petrus dömdes för våldtäkt i Hovrätten Endast en ledamot var skiljaktig och framförde att *”någon bevisning som på ett avgörande sätt ger stöd för endera av Petrus eller Kajsas oförenliga berättelser föreligger inte”*. Ledamoten ansåg såsom Tingsrätten att det framförallt förefall osannolikt att Petrus skulle äventyra sin rörelses rykte och sin egen ekonomiska existens genom att våldta en helt ny kund, vars reaktioner han knappast kunnat förutse. Risken att Kajsa genom att ropa på hjälp skulle avslöja honom inför hans kunder, som till övervägande del utgjordes av kvinnor måste ha framstått som stor. Den skiljaktiga ledamoten i Hovrätten ansåg däremot att det inte var osannolikt att händelseförloppet till stora delar utspelat sig så som Kajsa gjort gällande, men att detta dock inte var tillräckligt för att styrka åtalet. För att Petrus skulle kunna dömas till våldtäkt måste det vara ställt utom rimligt tvivel att han verkligen utfört gärningen, men enligt ledamotens uppfattning förelåg tvivel och han valde därför att vara skiljaktig.¹⁰⁵

8.1.3 Högsta domstolens bedömning

Den tekniska bevisningen är i princip obefintlig i målet. Däremot har Kajsa ringt både sin fästman och kusin samma dag som händelsen och berättat vad som hänt. Dessa båda personer har vittnat i målet och har kunnat styrka Kajsas upprivna sinnesstämning och chock efter händelsen.¹⁰⁶

I domskälen från Högsta domstolen framgår att Kajsas uppgifter inte stöds av något undersökningsfynd eller någon konkret vittnesiakttagelse och att hennes berättelse därför måste bedömas med särskilt stor försiktighet. Högsta domstolen anger vidare att stor vikt måste fästas inte bara vid sakförhållanden som talar emot Kajsas berättelse utan också vid omständigheter som kan tyda på att inte utredda faktorer inverkat på den. Det måste stå utom rimligt tvivel, inte bara att samlag har förekommit vid tillfället utan också att det skett mot Kajsas vilja. Petrus ska också ha haft detta klart för sig eller i vart fall räknat med det.¹⁰⁷

Trots att målet bara bygger på Kajsas berättelse finner högsta domstolen att Petrus gjort sig skyldig till våldtäkt. Detta beror på att Kajsa på ett sätt som visar på stark och verklig upplevelse skildrat ett chocktillstånd. Hon har under mycket pressande förhör förmått ge rimliga och övertygande förklaringar där hennes uppgifter har satts i fråga och därför finner Högsta Domstolen att Kajsa är att bedöma som helt trovärdig, och att hennes utsaga därför i alla delar ska läggas till grund för prövningen. Domstolen ser det inte som möjligt att betvivla att ett samlag mellan Kajsa och Petrus förekommit vid tillfället. I frågan om det skett under sådana förhållanden som grundar ansvar för våldtäkt är att beakta om Kajsa på något sätt klargjort att hon inte ville ha samlag med Petrus.

---

¹⁰⁵ NJA 1988 s 40.

¹⁰⁶ NJA 1988 s 40.

¹⁰⁷ NJA 1988 s 40.

Krav på att fysiskt våld förekommit finns inte. Kajsa uppger i förhör att hon gjorde det motstånd hon kunde och flera gånger bad Petrus att sluta. Därmed ansåg Högsta domstolen att åtal för våldtäkt var styrkt.¹⁰⁸

8.1.4 Analys av rättsfallet och dess prejudicerande verkan

I fallet har man i princip bara kvinnans ord mot mannens. De inkallade vittnena kan endast styrka kvinnans hälsa efter händelsen. Trots detta säger man klart och tydligt i domskälen att man tar ställning för kvinnan, trots att det saknas all form av stödbevisning. Domstolen uppfattar kvinnan som uppriktig och att hon ger rimliga och övertygande svar vid förhör.¹⁰⁹ Att inte ha möjlighet att grunda en fällande dom på enbart målsägandens berättelse skulle strida mot principen om fri bevisprövning¹¹⁰.

Utan att ha läst förundersökning och förhör beträffande detta mål delar jag samma åsikter som den skiljaktiga ledamoten i hovrätten. Att kvinnan är trovärdig och precis i sin berättelse, att hon kan berätta samma historia med samma innehåll i flera instanser trots tidsaspekten tyder på att det hon säger sig varit med om är sant. Men räcker det verkligen till en fällande dom, är sannolikhet detsamma som utom allt rimligt tvivel? Enligt min mening är det inte detsamma. Att hänvisa endast till en ensam persons berättelse, när man avgör huruvida en annan person ska bli dömd och straffad för brottet våldtäkt, vilket innebär en minimitid i fängelse på två år, är inte förenligt med svensk rättssäkerhet. Jag ifrågasätter inte Kajsa och jag ringaktar inte hennes berättelse. Jag tror inte att det finns många kvinnor som frivilligt skulle utsätta sig för en förundersökning, omfattande läkarundersökning och alla dessa frågor som en rättegång innebär om man inte blivit utsatt för ett övergrepp. Jag ger all heder till dessa kvinnor som orkar ta sig igenom hela rättsprocessen trots att utsikterna att få någon upprättelse är dåliga. Vi får bara inte försöka skapa rättvisa och upprättelse på bekostnad av rättssäkerheten. Ser man till efterföljande rättspraxis torde inflytandet av detta rättsfall vara begränsat.

Enligt Anders Heiborn, rådman, innebär begreppet ”utom rimligt tvivel” att rätten ska vara övertygad om att det inte kan ha hänt på något annat sätt än vad kvinnan berättat. Han säger också att det inte räcker med att kvinnans berättelse är sannolik i sig, eller mera sannolik en mannens berättelse. Finns det en rimlig möjlighet att mannens historia kan vara den sanningsenliga ska domstolen fria eftersom det då inte är utom rimligt tvivel att en våldtäkt ägt rum.¹¹¹

Något som slår mig kring diskussionerna, beträffande Petrus risk att bli upptäckt, i samtliga instanser, är att man för det första utgår ifrån att en våldtäktsman skulle göra en riskanalys innan de begår brottet. Därefter utgår domstolarna ifrån vad en normalt begåvad person skulle tänka vid normala omständigheter. Att en våldtäktsman som handlat på impuls plötsligt skulle göra en riskbedömning som går att jämföra med den riskbedömning som en person kan göra efteråt i lugn och ro faller mig föga troligt och jag förstår inte heller varför man låter den riskbedömningen väga in i bedömning vems utsaga som ska tillföras tilltro.

---

¹⁰⁸ NJA 1988 s 40.

¹⁰⁹ NJA 1988 s 40.

¹¹⁰ Rättegångsbalken 35:1.

¹¹¹ Heiborn, A, Ibid.

Enligt Anders Heiborn, rådmann, kan det vara korrekt att göra en riskbedömning utifrån vad gärningsmannen skulle kunna beräknat vid våldtäkten men att man måste anpassa riskanalysen efter person och situation. Vilket innebär att man till exempel inte kan räkna med att en person som är kraftigt berusad eller påverkad av droger gör samma riskbedömning som rätten gör vid överläggningen av dom.¹¹²

8.2 Vag gärningsbeskrivning, NJA 1991 s 83

8.2.1 Bakgrund

Detta fall behandlar ett flertal gärningar, främst sexualbrott, våldsbrott och hot inom familjen. Jag åsyftar endast att redogöra för de våldtäkter som finns upptagna i åtalet men kommer ändå i analysen beskåda våldtäkterna utifrån perspektivet att mannen i denna familj begått ett stort antal våldsbrott utöver våldtäkterna. Åklagarens gärningsbeskrivning för de upprepade våldtäkterna lyder enligt följande:

”Ture har under tiden sommaren 1987-slutet av juli 1990 i sin och Karins gemensamma bostad i Skurup vid ett stort antal tillfällen genom våld tvingat Karin till samlag. Våldet har bestått i att Ture sedan Karins böner om att lämna henne i fred förklingat ohörda, betvingat hennes fysiska motstånd genom att med kraft sära hennes ben och, då hon försökt komma loss, hålla ett kraftigt tag runt hennes armar och överkropp. Våldet har vidare ibland bestått i att han dessförinnan med kraft tvingat ner henne i sängen.”¹¹³

Åklagaren har i detta fall varit tvingad att skriva en sådan svävande och obestämd gärningsbeskrivning då målsägande, av mig kallad Karin, utsatts under så lång period och vid så många tillfällen att hon inte längre kan urskilja enstaka händelser och än mindre ange tidsangivelser för dem.

Ture hävdar att Karins och hans sexliv var perfekt och i princip det enda som höll dem samman. Ture nekar därmed till alla anklagelser om våldtäkt, vilket innebär att åtalet helt bygger på vad Karin själv har berättat. Hon säger sig ha blivit misshandlad och våldtagen kontinuerligt av Ture under perioden 1987-1990. Enligt Karin ökade antalet våldtäkter våren 1990 och uppgick till en till två gånger i veckan. Karin kan inte tidsmässigt ange när våldtäkterna skulle ha ägt rum och hon kan inte heller precisera för vad som hänt vid dessa tillfällen. Karin har under huvudförhandlingen och under förhör istället berättat allmänt hur det brukar gå till när Ture våldtog henne. Karin har då angett att han brukade ge sig på henne när hon låtsades sova. Ture brukade vara berusad och grov i munnen. Han gjorde närmanden för att sedan tvinga sig på henne. På åklagarens frågor svarade Karin att hon brukade säga till Ture att hon inte ville och att hon vanligtvis spjånade emot. Karin kom ihåg att Ture i september 1987 la en kudde över hennes huvud under övergreppet och att han en annan gång i januari 1990 låst fast hennes armar och sedan tagit stryptag om hennes hals. Karin ska även ha skrikat på hjälp, men vid vilket av tillfällena minns hon inte. Övergreppen ska ha skett med hotelser från Ture, ibland har han jagat Karin kring huset för att få henne att gå och lägga sig. Karin har då försökt att gömma sig för honom. Karin

---

¹¹² Heiborn, A, Ibid.

¹¹³ NJA 1991 s 83.

har angett att Ture efter de första övergreppen var ångerfull och att de kunde prata om det som hänt, men att det senare inte gått. Karin uppger att hon under denna period älskade Ture och hade ett fungerande samliv då Ture var nykter.¹¹⁴

Karin preciserade vissa händelser mer i Högsta Domstolen än i underrätterna, vilket beror på att Karin försökt förtränga dem och att det är först i Högsta domstolen som hon kunnat erinra sig dem och i tid placera vissa händelser.¹¹⁵

8.2.2 Tingsrättens och Hovrättens bedömning

Tingsrätten ansåg att Karins berättelse i likhet med åklagarens gärningsbeskrivning var varken sammanhängande, klar eller detaljerad. Däremot ansåg tingsrätten att Karin berättat på ett påfallande trovärdigt och levande sätt vilket gjorde att tingsrätten lade Karins uppgifter, framför Tures, som grund för bedömningen. Tingsrätten hänvisade då också till att Karins mamma kunnat vittna om oförklarliga blåmärken på Karins hals. Tingsrätten såg också till sambandet mellan svårigheter med Tures företag, hans spritmissbruk och övergreppen. Även Tures tragiska upplevelser under barndomen, som framkommit under huvudförhandlingen, ansåg tingsrätten vara inte helt utan bevisvärde i målet. Tingsrätten ansåg det emellertid inte klarlagt att Ture våldtagit Karin mer än två gånger. Ena tillfället var då Ture lagt en kudde över Karins ansikte och det andra tillfälle då Ture låst fast Karins armar. Båda händelserna ägde rum våren 1990. Tingsrätten sa trots detta att det fanns mycket som tydde på att Ture utsatt Karin för mer omfattande övergrepp men att detta inte klarlagts av åklagaren.¹¹⁶

Hovrätten diskuterade i domskälen mycket kring Tures alkoholvanor och hans personlighetsförändringar i samband med alkoholintag. Hovrätten ansåg att Tures spritvanor var av stor betydelse för vem av parternas historia som skulle läggas till grund för bedömningen. Hovrätten gick också steget längre än Högsta domstolen i sin bedömning om vid hur många tillfällen Ture, utöver de fyra som finns preciserade, våldtagit Karin. Hovrätten gjorde bedömningen att Ture gjort sig skyldig till ett stort antal våldtäkter.¹¹⁷

8.2.3 Högsta domstolens bedömning

Ansvarspåståendena mot Ture grundar sig endast på Karins uppgifter, något som inte är ovanligt när det gäller påstådd brottslighet av förevarande slag. Högsta domstolen anger att det ofta saknas insyn, teknisk bevisning och att det inte heller föreligger några direkta vittnesiakttagelser beträffande dessa fall. Högsta domstolen fastställer dock att detta inte hindrar att bevisningen ändå kan finnas tillräcklig för fällande dom, men att det för detta krävs att domstolen genom den utredning som förebringats i målet finner det ha blivit ställt utom rimligt tvivel att den åtalade har gjort sig skyldig till vad som lagts honom till last.¹¹⁸

I det nu föreliggande fallet blir det av avgörande betydelse att bedöma trovärdigheten av Karins uppgifter i belysning av vad som i övrigt har förekommit i målet. Hennes mamma och syster har satt blåmärken på Karins armar och hals, men då detta inte har dokumenterats av läkare och att det råder

---

¹¹⁴ NJA 1991 s 83.

¹¹⁵ NJA 1991 s 83.

¹¹⁶ NJA 1991 s 83.

¹¹⁷ NJA 1991 s 83.

¹¹⁸ NJA 1991 s 83.

stridigheter hur och när blåmärkena uppstod har Högsta domstolen valt att inte lägga någon vikt vid dessa.¹¹⁹

Högsta domstolen upplevde det som Karin har förmått ge rimliga förklaringar i de hänseenden där hennes uppgifter har satts i fråga, och det har inte heller framkommit något beaktansvärt skäl till att Karin skulle ha velat sanningslöst tillvita Ture de brott som han åtalats för. Likaså finns det inte några belägg för att Karin under förundersökningen eller i underdomstolarna skulle ha lämnat några felaktiga uppgifter. Något som gav stöd åt Karins berättelse var det erkännande hon gjort inför sin mamma och syster på en semesterresa strax innan polisanmälan. Högsta domstolen ansåg att Karin lämnat en övertygande förklaring till varför hon valde att berätta om övergreppen för sin mamma och syster just då.

Karin har inför Högsta domstolen lämnat en lång och i sina detaljer sammanhängande berättelse, vilket har gett ett trovärdigt intryck. Högsta domstolen fann vid övervägande av det anförda och vad utredningen i övrigt visade att Karins utsaga måste anses trovärdig. Högsta domstolen menade därför att det inte kunde betvivlas att Ture förövat misshandel och våldtäkt mot henne. Däremot poängterade man att det dock inte behövde skett i den omfattning som åtalet avsåg.¹²⁰

Högsta domstolen ansåg det bevisat att Ture vid fyra angivna tillfällen tvingat till sig samlag med hjälp av våld. Dessa fyra tillfällen avsåg de tillfällen Karin kunnat uppge tidsmässigt, ett i september 1987, ett i januari 1990, ett i mars 1990 och ett tillfälle när hon kom hem från semestern med hennes mamma och syster. Det är också dessa övergrepp som Karin kunnat redogöra för lite mer ingående. Högsta domstolen ansåg att det inte rådte några tvivel om att Ture insett att samlagen skedde mot Karins vilja.¹²¹

Beträffande de övriga påstådda sexuella övergreppen har Karin inte kunnat lämna några mer preciserade uppgifter om tidpunkt och antal. Hon har endast kunnat uppge att Ture tvingat henne till samlag genom våld flera gånger under år 1989 samt att övergreppen tilltog under våren 1990. Bedömningen om i vilken omfattning övergrepp skett försvårades av att Karin under den angivna tidsperioden även haft frivilliga samlag med Ture. Karin har också uppgett att hon vid åtminstone ett tillfälle under sommaren 1990, inte gjorde något försök att förhindra samlaget eftersom hon ansåg att hennes motstånd skulle vara lönlöst. Av Karins berättelse framgår vidare att hon vid några tillfällen bett att få slippa samlag men att något egentligt våld inte förekommit. Vid andra tillfällen däremot har Karin förutom att be Ture att låta henne vara ifred satt sig till motvärn genom att pressa emot med armarna och försöka undkomma honom. Ture har då låst hennes armar, tryckt ned henne i sängen, med kraft särat hennes ben och därefter tilltvingat sig samlag.¹²²

Mot bakgrund av det anförda ansåg Högsta domstolen att det förelåg utrymme för tvivel om i vilken omfattning som Ture använt våld vid samlag med Karin, och att det var osäkert i vilken mån Ture haft klart för sig eller i vart fall räknat med att Karin inte ville ha samlag. Högsta domstolen gjorde dock bedömningen att det fick stå utom allt rimligt tvivel att Ture under den med åtalet avsedda perioden åtminstone vid några tillfällen utöver de fyra tidigare angivna våldtagit Karin. Någon preciserad bedömning om antalet gör inte Högsta

---

¹¹⁹ NJA 1991 s 83.

¹²⁰ NJA 1991 s 83.

¹²¹ NJA 1991 s 83.

¹²² NJA 1991 s 83.

domstolen utan nöjer sig med att konstatera att Ture våldtagit Karin vid flera tillfällen än de fyra som hon kunnat redogöra för.¹²³

Till domen yttrade sig justitieråd Nyström om fallet och dess komplikationer. Han pekar i domen ut problemet för målsäganden att vid upprepade övergrepp och där de yttre förhållandena vid skilda gärningstillfällen är ganska likartade, i efterhand hålla isär olika händelser och att i detalj beskriva dem, och precisera när och var de har utspelat sig. Nyström anger vidare att för en påstådd brottslig handling ska kunna medföra straffansvar måste den vara klart avgränsad till sitt innehåll. Det ska inte i efterhand behöva uppstå någon tvekan om vad som har omfattats av domstolens prövning.¹²⁴

Av åklagarens gärningsbeskrivning ska framgå vilket handlande som läggs den tilltalade till last. För en fällande dom krävs också att det finns bevisning av erforderlig styrka för att den tilltalade har handlat så som åklagaren påstår. Att en eller flera händelser framstår med större skärpa än andra för målsäganden och att uppgifterna i övrigt visserligen omfattar ett stort antal tillfällen men är vaga eller sammanfattande, är inte ovanligt av mål i förevarande slag. Detta kan bero på att våldet någon gång varit av särskilt art eller att någon annan yttre händelse hänt, vilket gör att målsägande kommer ihåg just den händelsen tydligare än de andra.¹²⁵

Om domstolen funnit att målsäganden utsatts för brott vid de tillfällen som kunnat beskrivas i detalj kan detta förhållande utgöra stöd vid bedömningen av om målsägandens berättelse i övrigt ska förtjäna tilltro. Normalt bör det krävas att yttre omständigheter såsom tid och plats för den brottsliga gärningen blir preciserade och utredda men ibland måste man på grund av utredningssvårigheter godta att omständigheter av detta slag lämnas öppna i viss mån. Kan det styrkas att en viss brottslig gärning har begåtts ska det alltså inte ses som något absolut hinder mot en fällande dom, att tid och plats för gärningen inte har kunnat anges exakt. På samma sätt ska ett åtal för en serie brott av närmare angivet innehåll kunna bifallas utan att det blir helt utrett när och var de olika brotten har ägt rum.¹²⁶

8.2.4 Analys av rättsfallet och dess prejudicerande verkan

Våldtäkter i nära relation är betydligt vanligare än överfallsvåldtäkter¹²⁷. Det är därför av största vikt att domstolen är medveten om den problematik som följer i dessa fall. Beträffande detta mål tycker jag att tingsrätten valt en allt för försiktig väg. Jag tycker att målet visar att det står utom rimligt tvivel att Ture våldtagit Karin mer än de två gånger som tingsrätten väljer att lägga Ture till last. Däremot finns det inget i målet som klargör hur många gånger Ture har våldtagit Karin. Inte ens Karin själv vet antagligen hur många gånger Ture våldfört sig på henne. Detta tycker jag tyder på att det är betydligt fler tillfällen än två. Samtidigt förstår jag tingsrättens dom, som värnar om rättssäkerheten. Att domstolen inte ska tro något utan i princip ha vetskap om det, utgör ett enormt krav på den bevisning som framförs i målet. Men hur skulle en person som Karin kunna redogöra för var och ett av övergreppen? Enda möjligheten är att hon från första övergreppet skrev ner precis vad som hänt, var det hände och hur det hände, och att vid varje

---

¹²³ NJA 1991 s 83.

¹²⁴ NJA 1991 s 83.

¹²⁵ NJA 1991 s 83.

¹²⁶ NJA 1991 s 83.

¹²⁷ Sutorius, H, Kaldal, A, a a s 101.

övergrepp föra denna loggbok. Att kräva det av ett brottsoffer, som påstår sig ha blivit utsatt av brottslighet av förevarande slag, är inte bara omöjligt utan också omänskligt. Jag tror också att det skulle skapa en viss skepsis hos rätten om ett våldtäktsoffer kunde redovisa alla händelser med en bok. Kvinnan skulle garanterat ifrågasättas om varför hon skrivit ner allt då man tycker att de flesta utsatta kvinnor skulle vilja glömma övergreppen och lotsas om som om de inte existerat.

Vilken bedömning är då rätt och kan man ens tala om något som rätt domslut i detta fall? Att hovrätten och Högsta domstolen valt att värdera antalet övergrepp olika är inte konstigt. Rätten hamnade här i en situation där man fick avgöra antalet våldtäkter genom att gissa sig fram till en ungefärlig siffra. Högsta domstolen valde att gå den säkra vägen genom att lägga till ett par våldtäkter till de fyra som fanns preciserat. Medan hovrätten valde att bedöma Karins berättelser såsom den var, vilket ledde till att hovrätten bedömde att Ture utsatt Karin för betydligt fler våldtäkter än de fyra preciserade. Min uppfattning är att hovrätten genom sin bedömning hamnat betydligt närmre sanningen än Högsta domstolen, men samtidigt kan inte rätten döma folk utifrån sannolikhet. Jag tycker i detta fall att Högsta domstolen, utifrån grunden att hellre fria än fälla gjort rätt i sin bedömning.

Genomslagskraften av detta rättsfall har liksom NJA 1988 s 40 inte heller varit betydlig. Att Högsta domstolen anser att mål där ord står mot ord inte måste innebära en friande dom står klart men ändå läggs förundersökning efter förundersökning ned på grund av att kvinnans ord står mot mannens¹²⁸. Enligt Mats Näkne, vice chefs åklagare, skulle han aldrig ta upp ett mål där ord står mot ord utan att kvinnan har något stöd i bevisningen för sin berättelse¹²⁹. Vilket man ser i NJA 1988 s 40, gör underrätterna en annan bedömning än Högsta domstolen. Rädslan över att begå ett justitiemord är större än viljan att ta till sig och våga lita på kvinnans berättelse om övergreppet, och visst kan jag se faran i att man dömer människor för brott endast på en annan persons berättelse, men var finns rättssäkerheten för våldtäktsoffren?

8.3 Då två killars ord står mot en tjejs ord, NJA 1996 s 176

8.3.1 Bakgrund

I detta rättsfall figurerar tre personer, jag kallar dem Tina, Tim och Stefan. Tina påstår sig ha blivit våldtagen av Stefan, medan Stefan påstår att han inte haft sex med Tina alls medan Tim däremot säger att han och Tina haft sex men att det då varit frivilligt från bådassida¹³⁰.

De tre personerna träffas ute på en nattklubb, de känner till varandra men inte speciellt väl. Tina pratar framförallt med Tim under kvällen. Vad som sedan händer råder det skilda meningar om. Tina berättar att hon och Tim pratar men att det inte är tal om något mer än på vänskaplig basis. På klubben dricker Tina fyra flaskor starköl men känner sig inte berusad. Vid midnatt blir Tina medbjuden hem till Stefan på te. Tina trodde då att även Tim skulle följa med så hon tackar ja och trion följs åt från klubben. På väg hem till Stefan träffar Tina på sin mamma och moster i bil, hon berättar för dem att hon ska följa med hem till Stefan och sen sova hos sin sons farmor. Strax efter mötet med Tinas mamma

---

¹²⁸Månsson, T, Ibid.

¹²⁹Näkne, M, Ibid.

¹³⁰NJA 1996 s 176.

säger Tim att han ska gå hem och sova. Tina följer ändå med Stefan hem då hon anser det oartigt att säga ifrån trots att det var Tim hon hade sett fram emot att prata med. Då Tina känner till Stefan sedan tidigare, och har en uppfattning om att Stefan är snäll och trevlig, befarar hon inte att något ska inträffa. Väl hemma hos Stefan tittar de båda på den porrfilm som redan sitter i videon. Efter en kvart hämtar Stefan en madrass med tillhörande kudde och täcke. Tina blir inte orolig utan tolkar det som att han ska titta på TV på madrassen. Strax därefter sliter Stefan tag i Tina och drar ner henne på madrassen. Tina frågar vad han håller på med men Stefan svarar inte. Han lägger henne på rygg och börjar slita av Tina kläderna. Tina försöker slita sig loss genom att sparka och spotta på Stefan. När Tina försöker skrika lägger Stefan handen över hennes mun och vänder henne sedan på mage. Stefan håller fast henne med händerna och kan med hjälp av sina ben få isär Tinas ben och tränga in i henne. Efter vad Tina uppfattar som mycket lång tid tittar Stefan på klockan och avslutar övergreppet. Han slänger sedan ut Tina och hennes kläder i trapphallen i huset. Tina går efter att ha tagit på sig sina sönderslitna kläder till sin moster och berättar vad som hänt. Mostern råder Tina att polisanmäla händelsen.¹³¹

Tim uppger att han under kvällen ifråga drack 10-15 st. öl utan att känna sig speciellt berusad. Han berättar vidare att han stått och pratat med Tina och Stefan. Tina ska då ha tafsat på Tim och de båda har kommit överens om att de ska ha sex under kvällen. Stefan, Tim och Tina lämnar sedan klubben och börjar gå hem till Stefan som lovat att Tim kan låna Stefans lägenhet. Tim har även tidigare lånat Stefans lägenhet för att ha sex med andra tjejer.¹³²

Mellan klubben och lägenheten tar eller håller Tina och Tim inte i varandra. I lägenheten tittar alla tre på porrfilm, men Tina verkar enligt Tim halvsova. Stefan smeker Tinas ben men hon är inte intresserad. Stefan hämtar då en madrass, kuddar och ett täcke. Han slänger också ett paket kondomer till Tim som räknar dem. Tina börjar därefter kyssa Tim, och Stefan går in i sovrummet. Tim och Tina har sedan sex. Stefan kommer in i vardagsrummet vid ett tillfälle för att hämta en handduk som han sedan hänger in i badrummet. Tim får utlösning i kondomen men vet inte om någon sperma läckt ut på lakanen. Stefan kommer återigen in i vardagsrummet när Tina och Tim klär på sig. Stefan smeker då Tinas rygg men när hon säger ifrån att hon inte vill kastar Stefan ut hennes kläder i trapphallen och Tina går självmant ut ur lägenheten.¹³³

Stefans historia överensstämmer en hel del med Tims berättelse men vissa saker skiljer redogörelserna åt. Stefan uppger bland annat att Tim på väg hem till Stefan öppnat gylfen och frågat om Tina vill ha den nu. Hon ska då svarat jakande och stuckit in handen i jylfen. Stefan ska då ha bett dem vänta tills de kom hem. Stefan hävdar också att han inte ska ha vidrört Tina när de tittade på porrfilm. Istället ska Tina och Tim börjat kyssas och då Tina sagt att hon inte ville ha åskådare ska Stefan ha gått in i sovrummet. Stefan uppger vidare att han öppnat dörren till vardagsrummet men att han stängt den igen då Tina och Tim fortfarande hade sex. När Stefan senare hör Tina skratta förstår han att de är färdiga och går in i vardagsrummet. Tina och Tim klär då på sig. Stefan tar en handduk från skåpet i bokhyllan och ger den till Tim, som går och duschar. Stefan försöker inte ha intimt umgänge med Tina utan ber henne istället att gå därifrån, och när hon inte vill det kastar han ut hennes kläder i trapphallen. Stefan uppger

---

¹³¹ NJA 1996 s 176.

¹³² NJA 1996 s 176.

¹³³ NJA 1996 s 176.

att han gör på detta sätt för att han inte ville att grannarna skulle se att han släppt in Tina eftersom hon har dåligt rykte och ligger med vem som helst. Stefan uppger åt ena sidan att Tina inte blev arg av att Stefan slängde ut henne men uppger ändå att det är på grund av att han slängde ut henne som hon falskeligen angett honom för våldtäkt. Stefan uppger vidare att Tina själv måste ha slitit sönder sina kläder.¹³⁴

8.3.2 Bevisning i målet

Tina genomgick en läkarundersökning tidigt samma morgon som det påstådda övergreppet skulle ha ägt rum. Läkaren kunde se rodnader i underlivet med en punktformad blödning. På slemhinnan, i övrigt i slidan och på livmodertappen fanns inga synliga skador. Tina var mycket upprörd och ledsen, men skadorna hon uppvisade i underlivet kunde inte uteslutas ha uppkommit av ett normalt samlag. Varken Tim eller Stefan undersöktes av läkare. Vissa föremål som hade tagits i beslag från lägenheten hade lagts i samma påse, vilket innebar att de besudlat varandra och därmed inte hade något bevisvärde. Tinas kläder beslagtogs, hennes tröja och BH var sönderrivna och det fanns blod i trosorna. Lakanen från madrassen togs tillvara för DNA-prov.¹³⁵

Den rättsmedicinska undersökningen av Tina visade att hon utsatts för färskt trubbigt våld mot högra handen, högra låret, högra underbenet och vänstra underbenet. Våldet hade varit lindrigt och man kunde inte med säkerhet avgöra vad som orsakat detta trubbiga våld. Normalt borde inte sådana skador som Tina uppvisade uppstå vid frivilligt sexuellt umgänge, men det kunde dock inte uteslutas.¹³⁶

Enligt den kriminaltekniska undersökningen fanns tre spermiefläckar på täcket varav två var otillräckliga för att kunna undersökas. Den tredje fläcken härstammade från Tim eller en nära släkting till honom. Inga fynd påträffades däremot som kunde härledas till Stefan. Ingen av fläckarna kunde tidsbestämmas.¹³⁷

Tinas moster vittnade också om Tinas tillstånd då hon kom hem till henne efter det påstådda övergreppet. Mostern vittnade då om att Tina gråtit hysteriskt, darrat och vägrat vara i närheten av mosterns sambo. Tina kröp ihop i fosterställning och klagade på att hon frös varefter hon fick en filt om sig. Tina har även velat duscha men mostern övertalade Tina att låta bli. Mostern ska sedan ha övertygat Tina om att polisanmäla händelsen, och mosterns noterade samtidigt att Tinas kläder var sönderrivna.¹³⁸

8.3.3 Tingsrättens och Hovrättens bedömning

Tingsrätten anmärkte på Tims och Stefans goda minnesbilder av mer eller mindre ovidkommande detaljer, medan de i berättelsernas väsentliga delar skiljde sig från varandra. Till exempel beträffande Tinas påstådda handlande eller förhållningssätt mot dem. Tingsrätten uppfattade det också som märkligt att Tina falskeligen skulle anmäla Stefan för ett så pass allvarligt brott, då Tina själv har angett att hon träffat Stefan flera gånger tidigare och att hon ansåg honom både som snäll och trevlig. Dessutom borde Tina från början ha insett att hon inte skulle bli trodd om

---

¹³⁴ NJA 1996 s 176.

¹³⁵ NJA 1996 s 176.

¹³⁶ NJA 1996 s 176.

¹³⁷ NJA 1996 s 176.

¹³⁸ NJA 1996 s 176.

det förhöll sig så som Tim och Stefan berättat, nämligen att båda var närvarande i lägenheten när Tina frivilligt hade samlag med Tim. Tingsrätten ansåg det inte som troligt att Tina under den korta tidsrymd som förflöt från det att hon blev utkastad ur Stefans lägenhet och ankomsten till mostern, hittade på en berättelse med detaljuppgifter som framstod som självupplevda och som Tina sedan vid upprepade förhör kunnat återge. Hon skulle dessutom ha tänkt på att slita sönder sina kläder för att på så sätt bli mer trovärdig samt slutligen spelat upp en scen som innehöll flera typiska reaktioner för en våldtagen kvinna. Sammanfattningsvis fann tingsrätten att Tinans berättelse och beteende när hon kom hem till mostern bär det självupplevdas prägel och att Tina gjort ett mycket trovärdigt intryck. Tingsrätten ansåg det härmed styrkt att Stefan begått den gärning som åklagaren påstått, nämligen våldtäkt. Tingsrätten dömde Tim till skyddande av brottsling. Hovrätten fastställde tingsrättens dom med liknande motivering, men en ledamot var skiljaktig och tyckte att både Tim och Stefan skulle frias då det inte var ställt utom rimligt tvivel att de begått de gärningar åklagaren beskrivit.¹³⁹

8.3.4 Högsta domstolens bedömning

Inför huvudförhandlingen i hovrätten återopades ett sakkunnigutlåtande då samtliga tre fläckar på täcket hade analyserats. Tester visade att det fanns övervägande skäl för att den ena fläcken kom från Stefan och den andra från Tim. Den tredje fläcken var en blandning av DNA från minst två personer, som inte kunde uteslutas vara från Tim eller Tina men från Stefan.¹⁴⁰

I Högsta domstolen återopades ytterliggare tester på täcket, och enligt dessa prover kunde nio fläckar av sperma från Tim, sex spermafläckar från Stefan och två fläckar av sperma som inte gick att typbestämma, att påvisas. Några av fläckarna var utblandade av någon annans DNA. Beträffande en fläck fanns det skäl att tro att detta DNA kom från Tina och Tim, men det blev aldrig klarlagt att så var fallet. Två andra fläckar bestod också av blandat DNA, dels av Stefan men också av någon annan. Om Tina var den andra personen kunde inte avgöras av testerna, utan frågan fick anses som öppen.¹⁴¹

Högsta domstolen ansåg att Tinans berättelse vann stöd framförallt av vad som hade uppgetts om hennes tillstånd sedan hon kommit till sin moster. Den berättelsen ansåg dock Högsta domstolen vara svårförenlig med den bevisning som utgjordes av de avgivna utlåtandena från Statens kriminaltekniska laboratorium. Högsta domstolen menade därmed att beviskravet att det ska vara ställt utom rimligt tvivel att Stefan begått den åtalade gärningen, det vill säga våldtäkten, inte var uppfyllt.¹⁴²

8.3.5 Analys av rättsfallet och dess prejudicerande verkan

I det här fallet håller jag inte med Högsta domstolen i dess resonemang. Det finns skäl att anta att en av fläckarna kan härröra från Tim och Tina men det är långt ifrån klarlagt. Ändå är det den detaljen som gör att Högsta domstolen väljer att frångå Tinans berättelse, trots att den av rätten framgår som självupplevd och trovärdig. I hovrättens hördes Anne Kihlgren, som utfört DNA-undersökningen. Hon uppgav bland annat att det inte gick att tidsbestämma spermafläckarna och att

---

¹³⁹ NJA 1996 s 176.

¹⁴⁰ NJA 1996 s 176.

¹⁴¹ NJA 1996 s 176.

¹⁴² NJA 1996 s 176.

blandningen av DNA i epitelcellsfraktionen kan bero på att en spermacell fallit sönder och därmed beblandats med en annan epitelcell. Enligt Anne Kihlgren behöver fläckarna inte ha avsatts samtidigt. Av vittnesmålet framgår också att cirka 20 % av svensk befolkning har samma typ av epitelceller som Tina. Alltså är det långt ifrån klarlagt att epitelcellsfraktionen härstammade från Tina, och om de var det behöver de inte ha hamnat där i samband med sexuellt umgänge med Tim.

Då jag jämför detta rättsfall med NJA 1988 s 40 och NJA 1991 s 83, blir jag mycket besviken. I det här målet finns stödbevisning i form av sönderrivna kläder, dokumenterade skador i underliv och på övriga kroppen. Tina är enligt alla tre rätterna trovärdig i sin berättelse och hon har heller inte någon som helst anledning att falskeligen ange Stefan. Ändå väljer Högsta domstolen i motsats till underrätterna att betvivla att våldtäkten ägt rum, och då endast på grund av fläckarna inte kunde visa att ett samlag mellan Tina och Stefan ägt rum.

8.4 Vilka kriterier visar på trovärdighet?

På mitten av nittiotalet fanns en uppfattning om att man bara genom att läsa dialogen mellan förhørsledaren och den tilltalade eller målsägande kunde avgöra vad som var sanning. Detta synsätt spolierades dock då tester visade att vittnespsykologer endast hade rätt i 70 % av fallen. Högsta domstolen ansåg att osäkerheten var allt för hög och efter detta har inte metoden använts i någon större utsträckning. Istället ställde Högsta domstolen upp andra kriterier som skulle vägleda vems utsaga som var den sanna. Dessa kriterier var bland annat att berättelsen skulle vara detaljrik, berättas sammanhängande och ha den självupplevdas prägel.¹⁴³ Detta tema återkommer i flera domar, t.ex. de tidigare refererade domarna NJA 1988 s 40, NJA 1991 s 183 och NJA 1996 s 176. På senare tid har dock detta uppluckrats av nya forskningsresultat, av till exempel vittnespsykologen Pär Anders Granhag, som visar att ett vittne som uppfyller ovanstående kriterier inte behöver vara mer trovärdig än ett vittne som stakar sig, hoppar fram och tillbaka i sin berättelse, flackar med blicken och svettas. Prejudikat visar dock inte på, att Högsta domstolen tagit tills sig av de nya forskarrönen.¹⁴⁴

Enligt Anders Heiborn, rådman på Norrköpings tingsrätt, får man i rättsfall där ord står mot ord göra en trovärdighetsbedömning. Denna bedömning bygger på den erfarenhet rättens ledamöter har. Anders Heiborn tillbakavisar att det skulle existera någon sorts mall för att kunna avgöra huruvida en utsaga är sann eller inte.¹⁴⁵

Enligt Torkel Gregow¹⁴⁶ är det inte tillräckligt att målsäganden bedöms vara mera trovärdig än den åtalade, för bifall till åtalet. Det krävs att målsägandens uppgifter framstår som så pass tillförlitliga att det måste anses klarlagt att den åtalade har begått gärningarna. Exempel på faktorer som påverkar denna bedömning är huruvida; målsägande lämnar samstämmiga uppgifter vid olika förhörstillfällen, målsägande i viktiga hänseenden har lämnat uppgifter som visas vara felaktiga, de sexuella övergrepp som målsäganden uppger framstår som sannolika med hänsyn till sin beskaffenhet och de omständigheter under vilka de har ägt rum och om målsägande kan antas ha någon anledning att lämna osanna

---

¹⁴³ Heiborn, A, Ibid.

¹⁴⁴ Heiborn, A, Ibid.

¹⁴⁵ Heiborn, A, Ibid.

¹⁴⁶ Gregow, T, Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn, SvJT 1996 s 509 ff.

uppgifter om de sexuella övergreppen. Hur dessa kriterier ska vägas gentemot varandra och vilken betydelse de kan tillmätas finns det olika teorier och uppfattningar om. En viktig punkt i bevisvärderingen är självklart om den tekniska bevisningen är förenlig med målsägandes uppgifter.¹⁴⁷

Enligt prejudikat ska rätten vara återhållsam med att anlita sakkunniga psykologer i sexualbrottsmål. Istället ska rätten själv göra en oberoende bedömning som grundar sig på utredningen i målet i dess helhet¹⁴⁸. Det tillvägagångssättet medför att bedömningen lätt blir allt för subjektiv då det är rättens ledamöters egna referensramar och erfarenhet som då används vid bedömningen av bevisvärderingen¹⁴⁹.

9 Undersökning och analys av tio förundersökningar

Tidigt under detta arbete bestämde jag mig för att ta del av tio förundersökningar¹⁵⁰. På detta sätt skulle jag kunna göra en egen utvärdering och analys av de förundersökningar jag undersökte. Mitt urval är tämligen litet sett i statistiska sammanhang och läsaren bör ha det i åtanke vid bedömningen av slutsatserna av de redovisade siffrorna.

Kriterierna för urvalet av förundersökningarna bestod i att det skulle vara tio till antalet, de senaste aktuella, målsägande skulle vara kvinna över 15 år och att förövaren skulle vara en man¹⁵¹. Samtliga förundersökningar i studien är upprättade av polisen i Norrköping.¹⁵²

Mitt första intryck är att förundersökningarna är välskrivna, och det går inte att särskilja att några grova misstag skulle ha begåtts. De förhör jag läst vittnar om att offren blivit bra bemötta av polisen och att ingen information lämnats åt slumpen. Frågorna i förhören tyder på att poliserna som utrett ärendena är insatta i den skam och de skuld känslor som offret upplever efter ett övergrepp. Samtidigt får man ta med i beräkningen att jag bara läst den information som dokumenterats. Vad som missats eller missförståtts framgår inte av förundersökningarna, vilket är naturligt. Det medför en ganska stor felkälla. Om jag hade haft all den information som de personer som arbetade med förundersökningarna hade samt möjlighet att prata med målsägande, den misstänkte och vittnen skulle jag kunna göra en mer uttömmande redogörelse för om förundersökningarna faktiskt levde upp till de krav man bör kunna ställa, men en sådan bedömning är dock omöjlig att genomföra i denna studie och jag lämnar därför frågan därhän. Istället inriktar jag mig på den information som jag faktiskt kunnat ta del av.

9.1 Vilken betydelse har olika faktorer på slutresultatet?

Jag har trots att materialet varit litet sammanställt en statistisk överblick på de omständigheter som låg till grund för de olika förundersökningarna¹⁵³ jag studerat, för att på så sätt kunna urskilja ett eventuellt mönster.

---

¹⁴⁷ Gregow, T, a art. s 509 ff.

¹⁴⁸ NJA 1992 s 446.

¹⁴⁹ Gregow, T, a art. s 509 ff.

¹⁵⁰ Metod s 4 st. 2.

¹⁵¹ Avgränsning s 3.

¹⁵² Not 7.

¹⁵³ Bilaga s 36 ff

9.1.1 Förekomst av fysiskt våld

I samtliga fall utom ett förekom en viss form av fysiskt våld. Våldet bestod i stor del av att gärningsmannen använt sin kroppstyngd för att offret inte skulle kunna röra sig, samtidigt som gärningsmannen hållit fast kvinnan i hennes handleder. Enligt min bedömning var våldet uteslutande av ringa art men ändå tillräckligt för att genomföra övergreppet. Detta försvårar bevisningen av övergreppet, då det ringa våldet sällan medför större fysiska skador. Gärningsmännen har inte behövt använda sig av mycket våld för att kunna genomföra övergreppet. Detta torde tyda på att gärningsmannen, vid de tillfällen grovt våld förekommit vid våldtäkt, använt sig av övervåld. Detta har dock inte varit aktuellt i något av fallen jag studerat.

I det fall då inget fysiskt våld alls använts var istället kvinnan satt i ett vanmaktsliknande tillstånd, vilket uppstått på grund av konsumtion av alkohol. Ingen skillnad, mellan de förundersökningar som lett till åtal och de som inte gjort det, kan alltså noteras beträffande användandet av fysiskt våld.

9.1.2 Förekomst av psykiskt våld

En våldtäkt innebär alltid en viss form av psykiskt våld, eftersom gärningsmannen kränker offrets integritet och person. Därför har jag istället med termen psykiskt våld haft i åtanke ett större tidsperspektiv. Vilket innebär att jag har tittat på huruvida gärningsmannen mentalt försökt bryta ner offret innan själva övergreppet. Detta har jag endast upptäckt i två av fallen, 0500-K45822-04 och 0500-K29997-05. I det första fallet sker det psykiska våldet i att gärningsmannen försöker övertyga offret om att hennes sällskap är farligt och olämpligt för henne vilket leder till att hon under kvällen överger sitt sällskap för att följa med gärningsmannen. I det andra fallet har gärningsmannen och offret varit gifta under en lång tid då fysiskt våld förekommit, samt en viss form av likgiltighet av gärningsmannen. Detta anser jag tyder på att denna kvinna utsatts för en stor psykisk påfrestning inte bara under äktenskapet utan också vid det tillfälle då övergreppet skedde. Även i förundersökning 0500-K45784-04 förekommer en viss form av tvång, då gärningsmannen vid flera tillfällen hotat kvinnan att hon inte skulle få någon mat om hon inte ställde upp och hade sex med honom.

Ingen av fallen där psykiskt våld förekommit ledde till åtal, men jag tycker inte att det kan tyda på något speciellt mönster att dessa fall skulle vara svårare att föra till åtal. Däremot stärker det bilden av att kvinnor i nära relation med våldtäktsmannen, vilket det ofta är då man pratar om psykiskt våld, har svårare att påvisa våldtäkt, vilket leder till att förundersökningarna läggs ned. I två fall av tre utfördes det psykiska våldet av någon som offret hade haft eller hade en pågående relation med.

9.1.3 Relation mellan gärningsman och offer

I samtliga tre fall där förundersökningen lett till åtal har gärningsmannen och offret inte haft någon sexuell eller kärleksrelation. I två av fallen har gärningsmannen och offret mötts/setts för första gången samma dygn som övergreppet skett. Däremot har inte gärningsmannen varit helt okänd i något av de tre fallen. Detta skulle kunna tyda på att det är lättare att gå vidare med en förundersökning där gärningsmannen och offret inte känner varandra. Eftersom en relation mellan gärningsmannen och offer påverkar offrets benägenhet att anmäla brottet samt ange alla detaljer kring övergreppet. Gärningsmannen får också svårare i fall då kvinnan är helt obekant att göra det sannolikt att kvinnan

samtyckt till samlag, även om det såklart är möjligt. Självklart är det också en fördel att kvinnan i alla fall känner till gärningsmannen via namn eller bekanta, då det underlättar identifieringen av gärningsmannen, än om det skulle vara en person som kvinnan aldrig tidigare sett. Att en kvinna har eller haft en kärleksrelation med gärningsmannen torde också bidra till att kvinnan anmäler övergreppet långt efter själva händelsen.

För de fall som inte lett till åtal hade cirka hälften av offren en relation med gärningsmännen medan andra halvan inte hade det, men ändå var ytligt bekanta med gärningsmännen genom att de till exempel träffats tidigare under kvällen för övergreppet.

9.1.4 Tid som passerat mellan övergreppet och första förhör

I samtliga fall då förundersökningen lett till åtal har det första förhöret med offret inletts inom mindre än ett dygn. I ena fallet har första förhöret skett inom ett par timmar även med gärningsmannen men det vanligaste är ändå att gärningsmannen blir förhörd först efter ett par dagar eller veckor om han är svår att finna.

Att anmälan sker snart efter övergreppen torde tyda på att kvinnorna förstår att de övergrepp de utsatts för inte är okej enligt vare sig lagstiftning eller den allmänna moralen. Detta är positivt för utvecklingen. Jag tror att om allmänheten och våldtagna kvinnor nås ut av att fler kvinnor anmäler våldtäkter bidrar det till att fler kvinnor i sin tur vågar anmäla övergreppen. Blir dessa kvinnor tillräckligt många torde våldtäktsoffrens skamkänslor minska.

Det finns inget karaktäristiskt drag för de förundersökningar som inte lett till åtal i undersökningen. Vissa förhör inleddes inom en timme, medan andra dröjde flera timmar eller till och med veckor och år. Jag kan konstatera att det alltid är till fördel att kvinnan anmäler våldtäkten så fort som möjligt, dels för att säkra spår på brottsplatsen, kvinnans kropp och kläder, men samtidigt för att gärningsmannen inte ska hinna tänka efter och förvränga den bild av vad som hänt. Att genomföra en rättsmedicinsk läkarundersökning på en kvinna som inte är direkt fysiskt skadad, som duschat och tvättat sina kläder ger troligtvis inte speciellt mycket ur bevishänseende. Däremot kan det vara bra med en läkarkontakt ur andra aspekter. För det första, för att genomföra provtagningar för att klargöra att kvinnan inte har smittats av någon könssjukdom eller blivit gravid, och för det andra inleda en samtalskontakt, för att göra det möjligt för kvinnan att bearbeta övergreppet.

9.1.5 Rättsmedicinsk läkarundersökning och fynd därav

I de fall då förundersökningarna inte lett till åtal har fem av sju kvinnor genomgått en rättsmedicinsk läkarundersökning efter övergreppet. Fynden bestod i rodnader på olika ställen på kroppen, sperma, överhudsavskrapningar samt psykiskt påverkan. Vissa kvinnor påvisade inte några fysiska skador alls.

De misstänkta gärningsmännen undersöktes däremot inte alls i någon av de sju fall jag har studerat. Detta beror troligtvis på att de misstänkta gärningsmännen påträffats långt senare efter övergreppet. Visst kan man se det som slöseri med resurser att skicka alla offer och gärningsmän på en rättsmedicinsk undersökning oberoende av den tid som förflutit efter övergreppet men samtidigt finns en möjlighet att något missas om man inte gör det. Kvinnans psykiska tillstånd påverkas till exempel för en lång tid framöver, något som skulle kunna dokumenteras av läkare. Samtidigt kanske det finns ärbildning i underlivet eller på andra ställen på kroppen efter det fysiska våld som används vid

övergreppet. Möjligheten till att hitta fynd långt efter övergreppet måste såklart vägas mot att istället använda pengarna till att exempel ta fast gärningsmannen eller förbättra förhörstekniken för dessa brott etc. Det blir en avvägning av vilka saker som ska och måste prioriteras, för att uppnå att så många brott som möjligt klaras upp.

I de fall där förundersökningen resulterat i åtal har två av tre kvinnor genomgått en rättsmedicinsk läkarundersökning medan en av tre män genomgått detsamma. Vid undersökning av den misstänkta gärningsmannen har inga fynd påvisats, vilket ändå är ett resultat i sig. Det tyder på att gärningsmannen inte har utsatts av våld av kvinnan, men utesluter det självklart inte. Fynd på de kvinnor som undersökt bestod i sperma och således DNA samt märken efter hudavskrapningar.

En rättsmedicinsk läkarundersökning ökar chanserna till att bevis kan fastställas för att ett övergrepp skett, vilket i sin tur ökar chanserna för att åtal ska väckas. I de tio förundersökningarna jag studerat kan man dock inte utläsa att en rättsmedicinsk läkarundersökning ökat chanserna för åtal, men det betyder som sagt inte att det inte är så. Snarare kan man istället peka på att massiva fynd i den rättsmedicinska undersökningen stärker chanserna till att åtal väcks. Om det finns bevis på att kvinnan utsatts för fysiskt våld i form av till exempel rodnader, blåmärken och hudavskrapningar stärker det kvinnans utsaga. Detsamma stärker fynd av sperma och DNA bilden av att kvinnan haft sex med någon och kanske till och med vem denna person är.

9.1.6 Övrig sidobehvisning

Det har varit svårt att hitta en röd tråd mellan fallen beträffande sidobehvisningen, vilket beror på att det mesta kan rymmas inom den posten, samt att åklagaren inte behöver motivera varför han väcker åtal eller inte. Huvudsakligen kan jag dock påstå att det inte beror på kvinnans agerande huruvida åtal väckts eller inte utan snarare hur den misstänkta gärningsmannen betett sig. I något fall försade sig den misstänkta gärningsmannen om vissa omständigheter, i andra fall har den misstänkte ändrat sin berättelse vid olika förhör och i något enstaka fall har även vittnen kunnat påvisa att den misstänkte farit med osanning, men dessa fall är sällsynta. Detta torde innebära att en våldtäktsman kan vara ganska säker på att åtal inte kommer att väckas så länge han inte orsakar offret stora fysiska skador eller begår några misstag under förhöret, så länge han hävdar att kvinnan och han själv haft sex enligt bådas samtycke. Detta är självklart helt oacceptabelt och behöver förändras snarast. Det svåra med problematiken kring grova brott som till exempel våldtäkt är att väga den misstänkte gärningsmannens rättssäkerhet mot målsägandes och allmänhetens intresse av att rättvisa ska skipas.

10 Avslutande synpunkter och analys

10.1 Förundersökningens betydelse

Förundersökningen har en avgörande betydelse för om ett brott ska klaras upp eller inte. Trots detta vågar jag, utifrån den studie jag gjort, säga att det ringa antal åtal som väcks inte beror på polisens arbete utan på gärningsmannens beteende och handlingar under förhör samt användandet av fysiskt våld vid själva övergreppet. Jag är fullt medveten om att misstag begås och jag har inte för avsikt att påstå att varje förundersökning som inleds sköts exemplariskt men jag tror inte att den stora delen av förundersökningar som aldrig leder till åtal beträffande

brottet våldtäkt kan skyllas på polisen. De förundersökningar jag har läst vittnar om förståelse från polisen för brottets dignitet samt snabb process inför första förhör med målsägande. Även om första förhöret med kvinnan ofta ger knappa uppgifter om brottet och gärningsmannen, får polisen en grund att stå på och arbeta vidare ifrån. Så gott som alla förundersökningar jag läst innehåller flera förhör med målsägande just för att detaljer som kvinnan kanske förträngde eller inte kom ihåg att säga vid första förhöret ändå ska snappas upp senare under processen. Detta innebär att kvinnan utsätts flera gånger för en situation som för kvinnan är känsloladdad och psykiskt påfrestande, men jag tycker ändå fördelarna väger tyngre.

I de förhör jag läst har kvinnan ofta svårt att berätta om vad som hänt eller sätta ord på gärningen. Övergreppet sammanfattar ofta kvinnan med ”det där äckliga” eller ”ja du vet det där”, vilket gör att förhørsledaren måste ha stort tålamod med kvinnan. Det är av yttersta vikt att frågorna ställs på ett korrekt sätt så att det inte är förundersökningsledarens ord som är representerade i förhöret utan målsägandes. Samtidigt behöver förhöret vara tillräckligt humant för att kvinnans ska känna sig trygg att berätta, då det annars finns en risk att kvinnans sluter sig och inte förmår att berätta om övergreppet.

Det framgår i dokumentationen av förhören med målsägande att de ofta känner sig anklagade genom att de ofta i förhören hamnar i en försvarsställning. Detta tror jag beror på att polisen försöker få fram både de sakförhållanden som talar för kvinnans berättelse men samtidigt också de som talar emot, vilket säkert förstärker kvinnans bild av att polisen inte tror henne, vilket upplevs som väldigt jobbigt av våldtäktsoffren¹⁵⁴. Även om detta naturligtvis är oerhört jobbigt för kvinnan tror jag inte att det i längden påverkar förundersökningens chans att leda till åtal, däremot anmälningsfrekvensen. Som jag tidigare redogjort för tror jag istället att mycket av förundersökningen framgång bygger på den misstänkta gärningsmannens berättelse.

Första målsättningen måste vara att så snabbt som möjligt ta in den misstänkta gärningsmannen till förhör. Detta för att undvika att gärningsmannen får möjlighet att samstämman sin berättelse med vänner, vittnen etc. Detta kan vara lättare sagt än gjort. För att detta ska kunna genomföras krävs att offret kan ge tillräckliga fakta kring den misstänkta gärningsmannens uppgifter för att polisen ska kunna identifiera honom. Det är viktigt att polisen inte tar in personer på måfå som tros ligga bakom gärningen eftersom flera oskylda personer då kan bli kränkta och frihetsberövade utan egentlig rättslig grund, samtidigt som den riktiga gärningsmannen får ett försprång. Det måste därför ske en avvägning mellan rättssäkerheten för samhällsmedborgaren och polisens arbete att ta fast gärningsmannen. Något som jag inte sett i förundersökningarna är att polisen tydligt visar att de tror på kvinnans berättelse och stödjer henne i sin anmälan. Jag tycker det skulle vara möjligt för polisen att inta en mer aktiv roll som stöd utan att för den delen tappa sin objektivitet. Till exempel tycker jag att förhørsledaren vid inledandet av förhöret klart ska tydliggöra att polisen inte ifrågasätter vad kvinnan varit med om eller berättar utan att frågorna under förhöret ställs för att klargöra vad som hänt, får att på så sätt kunna driva en kvalitativ förundersökning. Kvinnan ska känna och förstå att polisen inte ställer alla dessa frågor för att visa att kvinnan ljugar eller dylikt, utan för att kunna dokumentera och utreda händelsen.

---

¹⁵⁴Bråvik, R, Ibid.

Viktigast i förundersökningar är inte sidobezvisning eller kvinnans berättelse utan vad den misstänkta gärningsmannen uppger vid förhör. Så som lagen är utformad och praktiseras av åklagaren krävs det en väldigt gedigen bevisning mot en misstänkt gärningsman som nekar till brott.

Då DNA började användas som bevisning i domstolarna, blev det plötsligt betydligt lättare att visa att samlag förekommit mellan parterna, då gärningsmannen vid våldtäkt så gott som alltid kvarlämnar DNA-fragment i form av hudrester, sperma, hår med mera. Istället ligger nu problematiken kring gärningsmannens uppsåt. Då den misstänkta gärningsmannen uppger att sexuellt umgänge förekommit men under bådassamtycke, har åklagaren och offret ett stort tryck på sig att visa att mannen insett eller i alla fall borde ha insett att kvinnan motsatte sig samlaget. Detta är mycket svårbevisat då det sällan finns vittnen till själva våldtäkten, vilket ligger i brottets natur. Istället bygger målet på vittnesuppgifter av personer som pratat med kvinnan i anslutning till övergreppet, samt, huruvida kvinnans berättelse är detaljrik, sammanhängande och trovärdig.

En viktig hörnsten är de eventuella fynd som hittas vid en rättsmedicinsk läkarundersökning. Att ett rättsmedicinskt läkarintyg utfärdats hjälper inte åklagaren att väcka åtal utan det är det resultat och de fynd som påträffats vid undersökningen som innebär den avgörande skillnaden. Vad jag menar med det är att ett rättsintyg i sig inte är till fördel för kvinnan om det inte visar eller tyder på en våldtäkt. Det visar dock kvinnans samarbetsvilja gentemot polisen, vilket i sig tyder på att kvinnan talar sanning. Ett rättsintyg kanske inte överhuvudtaget kan styrka att kvinnan haft samlag, och då är inte rättsintyget något stöd för kvinnans uppgifter utan snarare för gärningsmannen då han kan hävda att läkarundersökningen inte gav några resultat eftersom de inte haft sex. Om kvinnan inte skulle vilja underkasta sig en rättsmedicinsk läkarundersökning talar det emot kvinnan. För att rättsläkarintyget ska innebära en stark bevisning för åklagaren krävs det bevis och dokumentation på stora fysiska skador på kvinnans underliv och kropp. Oftast hittas bara ringa skador på kvinnan och då kan inte rättsläkaren utesluta att skadorna uppkommit genom frivilligt samlag, vilket gör att bevisningen inte håller för principen ”utom allt rimligt tvivel”. Detta medför i sin tur stora bevissvårigheter.

10.2 Åklagarens betydelse

På besöket hos Mats Näkne, vice chefsåklagare, får jag intrycket att kraven på den bevisning som måste anbringas för att förundersökningen ska leda till åtal är tämligen stor. Åklagaren har ett ansvar att inte föra mål inför rätten som troligtvis inte skulle leda till en fällande dom¹⁵⁵, men jag tycker ändå att det måste finnas ett visst utrymme för åklagaren att argumentera kring olika situationer och omständigheter. Högsta domstolen har genom bland annat NJA 1988 s 40, visat att en förundersökning som endast bygger på kvinnans berättelse automatiskt inte innebär att en fällande dom är omöjlig. Det rättsfallet talar för att fall där målet endast bygger på kvinnans berättelse samt svag sidobezvisning i viss mån bör prövas av domstol. Rättsfallet NJA 1991 s 83 tyder i sin tur på att åklagarens gärningsbeskrivning inte måste vara precis och absolut, utan istället kan vara vag då kvinnan har svårt att detaljerat redogöra för flera gärningar var för sig. Vilket underlättar i de fall då mannen och kvinnan haft en relation och där kvinnan kontinuerligt och under en längre period utsatts för övergrepp.

---

¹⁵⁵ Näkne, M, Ibid.

Jag anser att åklagaren i sin bedömning av en brottsanmälan framgång i domstol, ska tillåta fler fall passera än vad som sker idag. Jag tror att flera våldtäktsfall som inte lett till åtal på grund av att brott inte kunnat styrkas egentligen kunnat leda till fällande domar, om bara åklagaren vågat ta chansen att föra målet inför domstol. Självklart ska inte en åklagare åtala för varje brott som anbringas av en förundersökning men jag tycker åklagarnas krav på bevisningen skulle överensstämma med det krav som Högsta domstolen satt upp, vilket nu inte är fallet. Detta kräver i sin tur att underrätterna att vågar följa Högsta domstolens prejudikat samtidigt som rättssäkerheten måste upprätthållas. Jag påstår inte att denna balansgång är enkel varken för åklagaren eller för domstolen men jag anser att det är nödvändigt med en viss förändring. De siffror som statistiken¹⁵⁶ visar är skrämmande, de ger samhällsmedborgare intrycket att man ostraffat kan kränka och våldföra sig på en kvinna utan att det i de flesta fall ger några som helst konsekvenser. Jag upplever att utövande av sexualbrottslagen inte medför att samhället skyddar alla sina medborgare. Istället skyddas de misstänkta gärningsmännen då det ställs höga krav för att någon ska bli dömd för brottet våldtäkt, vilket är bra ur ett rättssäkerhetstänkande, men samtidigt förloras skyddandet av våldtäktsoffret.

Lika väl som att domstolen diskuterar, huruvida gärningsmannen med sunt förnuft faktiskt skulle ha begått påstådda gärning, bör ett resonemang beträffande målsägandes benägenhet att anklaga den misstänkte för ett brott som inte begåtts diskuteras. Samtidigt tycker jag att man bör belysa mannens aktivitet till att faktiskt ta reda på huruvida kvinnan samtyckt till samlaget eller inte. Det skulle ställa ett större krav på gärningsmannen. Att prata om omkullkastad bevisbörd kanske är att ta i men något liknande förfarande skulle vara på sin plats så att inte kvinnan, och åklagaren med henne, ska stå själva med hela bevisbördan.

Något som jag också skulle vilja förändra är att åklagaren skulle vara tvungen att skriva en motivering till varför brott inte kan styrkas eller varför spaningsresultat inte uppnåtts. Det skulle innebära att åklagaren både för sig själv och för andra klart skulle kunna ange skälen varför en viss förundersökning lett till åtal medan en annan inte gjort det. Jag tror också det skulle underlätta för alla brottsoffer att inte bara få hem ett papper där det står att brott inte kunnat styrkas utan också en motivering utifrån de förhållandena som förekommit i just det fallet. Detta förfarande skulle självklart innebära en större arbetsbelastning för åklagaren, men jag tror att man i längden skulle vinna på att förändra det nuvarande systemet. Dels skulle tron på rättsväsendet öka om varje enskild individ kunde se åklagarens tankebanor, samtidigt som jag tror att det skulle öka åtalsfrekvensen.

10.3 Rättsövertygelse och lagändring

Det pågår en ständig förändring av rättsklimatet i samhället och domstolarna. Just nu är tron på rättsväsendet ganska svag enligt min uppfattning vilket jag bygger på allehanda insändare och tidningsartiklar i dagstidningar. Det ger till följd att domstolar och politiker försöker vinna tillbaka folkets förtroende. För domstolarna gäller det att inte vika sig alltför mycket för folkets tycke utan fortfarande vara objektiva.

---

¹⁵⁶ Statistik s 11 ff.

I viss mån har den nya sexualbrottslagstiftningen varit ett svar på de krav som ställts från samhällets sida, och då främst från kvinnorna och dess representanter. Tyvärr har redan den nya lagstiftningen kritiserats och uppgettts vara alltför svag i sin förändring. Det återstår dock att se hur bedömningarna av brottet våldtäkt förändrats av domstolarna efter att den nya lagen trätt i kraft 1 april i år (2005).

10.4 Sammanfattning av resultat och nödvändiga förändringar

Det avgörande för de få antal förundersökningar som faktiskt leder till åtal kan inte belastas på förundersökningens aktörer, då jag främst anser att det är innehållet i förundersökningen som styr slutresultatet samt hur denna information godtas av åklagare. Istället behövs en förändring av synen på sexualbrott och en trendbrytande syn på den bevisning som krävs för att våldtäkter ska få möjlighet att prövas inför rätten. Konkret tror jag det behövs tydliga markeringar från lagstiftarens sida och Högsta domstolen, som visar att åklagaren ska ta upp fall som har lägre bevisvärde än vad åklagaren just nu kräver. Sedan behöver underrätterna också ta till sig av denna förändring, samt förstå att en våldtäkt i princip aldrig kan bevisas till hundra procent men att man ändå kan döma till ansvar, utan att för den del tillämpa en sannolikhetslära som skulle innebära att rättssäkerheten drastiskt försämrades. Lagstiftaren och domstolarna borde också öka gärningsmannens åligganden i form av att parterna, både mannen och kvinnan, skulle ha en skyldighet att ta reda på och höra sig för om det sexuella umgänget faktiskt sker med bådars samtycke.

11 Bilaga

11.1 Kort redogörelse av förundersökningarna

För att skydda identiteten på de personer som finns omnämnda i förundersökningarna har jag valt att alltid kalla offret det vill säga kvinnan i dessa fall för X medan den misstänkta gärningsmannen benämns som Y. Redogörelsen bygger på uppgifter från offret då den misstänkte oftast inte tillägger något utan bara hänvisar att samlaget ägde rum efter samtycke av dem båda.

11.1.1 Förundersökning 0500-K32727-05

X och Y:s relationen var till en början sund men efter ett år våldtogs X av Y. Y var mycket ledsen och ångerfull efter övergreppet och de fortsatte därför relationen. Efter en period försökte Y återigen våldta X men misslyckades då X hotade att ropa på sina föräldrar. Nästa våldtäkt skedde ett par månader efter det misslyckades försöket och denna gång fullbordades våldtäkten. X uppger att hon vid varje tillfälle blivit fasthållen av Y och att X gråtandes bett honom att sluta. Efter tredje övergreppet avslutar X relationen med Y och kontaktar polisen. Y hävdar att han aldrig tvingat till sig samlag av X utan att det skett med bådass vilja. Ingen rättsmedicinsk undersökning utfördes på vare sig X eller Y och förundersökningen resulterade i att brott inte kunde styrkas.

11.1.2 Förundersökning 0500-K45784-04

X och Y var sammanboende och hade en relation. Ett problem i denna relation var att Y ville ha sex oftare än X. Y har enligt uppgifter försökt tvinga till sig sex genom att vägra X någon mat om hon inte ställde upp på samlag. Detta bekräftas genom vittnesuppgifter av X:s mamma. Y har vidare vid ett tillfälle gett sig på X då hon låg nerbäddad med migrän i sin säng. X försökte göra motstånd men var fysiskt svagare än Y och dessutom avtrubbad av migränanfallet. Y motsätter sig att en våldtäkt ska ha ägt rum utan säger att X och Y bara har haft sex när båda samtyckt till det. Ingen rättsmedicinsk undersökning utfördes på vare sig X eller Y. Förundersökningen resulterade i att brott inte kunde styrkas.

11.1.3 Förundersökning 0500-K29997-05

X och Y hade precis skiljt sig efter att ha varit gifta i femton år. De har tre gemensamma barn men X har nu träffat en ny man. Det har tidigare förekommit misshandel mellan X och Y. Två veckor efter att skilsmässan dokumenterats träffas de båda hemma hos X. Y tvingar sig då på X som ber Y att sluta och försöker avvärja sig men våldtäkten fullbordas. Polis tillkallas direkt och en läkarundersökning genomförs på X, men rättsintyget saknas dock i förundersökningen. Y uppger i förhör att de har haft sex under omnämnda dag men att det skett med bådass samtycke. Förundersökningen resulterade i att brott inte kunde styrkas.

11.1.4 Förundersökning 0500-K12367-05

X och Y träffades på en pub, och de var sedan tidigare bekanta på så sätt att de arbetat tillsammans förut. De var båda alkoholpåverkade och Y följde X hem för att det inte skulle hända henne något på vägen. Eftersom Y frös får han följa med upp till X för att värma sig. Det bestäms senare att Y ska få sova över då han hade

allt för långt hem att gå. Hemma hos X ligger de tillsammans i sängen och kramas och pussas. De börjar ha sex men då Y går för hårt fram säger X ifrån att hon inte vill fortsätta ha sex och ber därför Y att sluta. Y slutar inte utan fullbordar samlaget, båda somnar sedan i sängen. Under natten vaknar X och Y. Y framhåller då att han återigen vill ha sex. X i sin tur säger återigen ifrån. Y:s kroppstyngd gör dock att X inte kan röra sig. Y är även hotfull och otrevlig samt säger till X att vara tyst. Efter fullbordat samlag går Y därifrån och X ringer till sin bror. Brodern får efter övergreppen lämna vittnesuppgift men Y motsätter sig att en våldtäkt ägt rum och en kompis som Y gått hem till efter att ha varit hos X vittnar om att Y aldrig skulle våldta någon. Vare sig X eller Y genomgår en rättsmedicinsk undersökning och förundersökningen resulterar i att brott inte går att styrka.

11.1.5 Förundersökning 0500-K45822-04

X och en manlig bekant har precis lämnat en nattklubb då X sällskap blir nerlagen av Y och två män till. Dessa tre män har tidigare under kvällen försökt övertyga X om att hennes sällskap är farlig och hon följer därför med Y och de två andra männen i en taxi. Taxiresan slutar på en pizzeria där en av männen arbetar. Pizzerian är stängd men en av männen har nyckel och samtliga fyra i sällskapet går in. X bjuds där på alkohol som hon dricker på grund av nervositet och orolighet inför att hon är själv med tre män. X känner sig kraftigt berusad och från sina sinnens fulla bruk. Y tvingar då till sig samlag med X medan de andra två männen väntar i köket. X försöker säga ifrån men är väldigt berusad och kan knappt stå på benen. Y fullbordar samlaget och alla fyra går sedan från pizzerian. Y hävdar vid förhör att X varit med på att genomföra ett samlag. Taxichauffören stärker detta uttalande genom att hävda att X inte tvingades med i taxin. En redovisning av telefontrafiken till X mobil visar att hennes manliga bekant försökt ringa flera gånger men att X inte velat/kunnat svara. Polis kontaktas direkt och en rättsmedicinsk läkarundersökning genomförs på X. Rättsintyg utfärdas och rodnader på hals och nacke iaktas. Förundersökningen resulterar dock i att brott inte kan styrkas.

11.1.6 Förundersökning 0500-K17282-05

Detta övergrepp anmäldes av socialförvaltningen, och anmälan avsåg en misstänkt våldtäkt begången för två år sedan. X och Y var gemensamt på en privat fest, då Y erbjöd X och en annan tjej till skjuts hem. Efter att den andra tjejen blivit avlämnad, ändrar sig Y och vill istället att X ska följa med honom hem och sova på soffan. Hemma hos Y börjar han slita av X kläderna och hålla fast X i hennes handleder samt greppa kring halsen. Y fullbordar samlaget mot X vilja. Y uppger vid anmälan två år senare att de båda ville ha sex och att han därför nekar till anklagelserna om våldtäkt. I förundersökningen framgår av förhör med en vän till X, att hon flera gånger tidigare efter att ha ångrat sex uppgivit sig ha blivit våldtagen. Förundersökningen resulterade i att brott inte kunde styrkas.

11.1.7 Förundersökning 0500-K33037-05

X var på en nattklubb med en kompis som hon senare tappade bort. På nattklubben hade X träffat Y som hjälpte X att leta efter kompis. X och Y går ut för att få lite luft samtidigt som de tittar efter X kompis. X och Y är inte bekanta sedan tidigare och Y kommer inte från Norrköping. När de kommit en bit från nattklubben drar Y omkull X och tvingar in sin snopp i X mun genom att hårt

hålla fast henne i huvud och hår. Y drar sedan ner X byxor och tar på hennes kön. X försöker tillkalla hjälp men vakten utanför nattklubben hör inte. Efter övergreppet vill X bara ta sig därifrån. Ingen rättsmedicinsk läkarundersökning genomförs och förundersökningen läggs ned på grund av uteblivna spaningsresultat.

11.1.8 Förundersökning 0500-K41260-05

X arbetade extra på en pizzeria som även Y arbetade på. Under en av X första arbetsdagar, då X byter om för att gå hem, knuffar Y in X på toaletten och tvingar ner X på toalettstolen. Y säger till X att suga av honom och Y:s snopp kommer i kontakt med X mun. X lyckas sedan ta sig förbi Y och ut från toaletten. En tredje arbetskamrat som finns på pizzerian är inte medveten om vad som hänt, men genom hans vittnesmål kan polisen påvisa att Y vid förhör talar osanning beträffande flera sakförhållanden. Y ändrar också sin historia mellan de olika förhören. En rättsmedicinsk läkarundersökning genomförs av Y men inte X. Några fynd kan dock inte påvisas. Åtal väcks.

11.1.9 Förundersökning 0500-K41753-00

Detta övergrepp ägde rum år 2000 men det var inte förrän år 2005 som polisen hade tillräckligt med material för att väcka åtal.

X följde tillsammans med en kompis med till en lägenhet med tre killar. I lägenheten tittade de på TV och drack alkohol. X upplever som hennes glas fylls på konstant och hon känner sig mycket berusad. X får sedan en blackout och minns inte något mer förrän X och hennes kompis blir hämtade vid lägenheten. Dagen efter börjar X fatta misstankar om att hon blivit sexuellt utnyttjad då hon upptäcker något blött och kladdigt i sina trosor. Polis kontaktas och X genomgår en rättsmedicinsk läkarundersökning. DNA fastställs på sperman i trosorna. Y tas in för förhör i slutet av år 2000, och han uppger då att han inte rört X. Vid ett andra förhör i början av år 2001 går Y med på att lämna salivprov, och Y:s DNA överensstämmer med det DNA man hittat i sperman i X trosor. Vid förhör 2005 ändrar Y sin berättelse och säger då istället att X och Y haft sex men att båda samtyckt. Y uppger att han inte har någon minnesbild av de första förhören och att han inte vet varför han inte berättat att X och han haft sex med varandra under den omtalade kvällen. Åtal väcks.

11.1.10 Förundersökning 0500-K33935-04

I denna förundersökning är det samma misstänkta gärningsman som i ovanstående förundersökning, 0500-K41753-00. Jag tror att det var till stor hjälp för polisen i denna utredning att Y i föregående förundersökning samtyckt till att DNA-prov togs. Annars kanske inte Y skulle ha kunnat identifieras i detta fall.

X var tillsammans med en väninna på en nattklubb. Där dansade de och drack alkohol. X bestämmer sig sedan att dra sig hemåt medan hennes väninna stannar kvar på nattklubben. X känner sig förföljd och en bit från nattklubben blir hon inknuffad i ett buskage. Y sliter av X trosorna och fullbordar ett samlag samtidigt som han håller fast X i hennes handleder. Y springer från platsen och en cyklist får syn på X och tillkallar polis. En rättsmedicinsk läkarundersökning genomförs av X. Denna visar på flera hudavskrapningar på X undersida av kroppen, även sperma hittas och identifieras samt sammankopplas med tidigare nämnda övergrepp, vilket leder till att Y kallas till förhör. Y säger sig

ha haft sex med en kvinna på utpekad plats men att detta skett mot betalning och helt frivilligt. Åtal om våldtäkt väcks.

12 Källhänvisningar

12.1 Böcker

Andersson, U, Hans (ord) eller hennes?, Bokbox Förlag 2004.
BRÅ, Våldtäkt en kartläggning av polisanmälda våldtäkter, BRÅ 2005.
Danielsson, S, Förundersökning i brottmål, Bruuns bokförlag 2000.
Knutsson, M, Granér, R, Perspektiv på polisetik, Studentlitteratur 2001.
Leijonhufvud, M, Wennberg, S, Straffansvar, Nordstedts Juridik 2005.
Lindgren m.fl., Brottsoffer från teori till praktik, Jure CLN AB 2001.
Sutorius, H, Kaldal, A, Bevisprövning vid sexualbrott, Norstedts Juridik 2003.
Wennstam, K, Flickan och skulden, Albert Bonniers Förlag 2002.
Åkerström, M, Sahlin, I, Det motspänstiga offret, Studentlitteratur 2001.

12.2 Tidningsartiklar

Gregow, T, Några synpunkter på frågan om bevisprövning och bevisvärdering i mål om sexuella övergrepp mot barn, SvJT 1996 s 509-523.

12.3 Muntliga källor och mejl

Bråvik Rakel, samordnare Brottsofferjouren Norrköping, 050914.
Heiborn Anders, rådman tingsrätten Norrköping, 051014.
Månsson Thomas, kriminalinspektör Norrköping, 050915.
Näkne Mats, vice chefsåklagare Norrköping, 050926 och 051222.
Öhrnell Kerstin, Brottsförebyggande rådet, 050926.

12.4 Rättsfall

NJA 1988 s 40
NJA 1991 s 83
NJA 1992 s 446
NJA 1996 s 176

12.5 Förundersökningar

0500-K45822-04 Norrköping
0500-K12367-05 Norrköping
0500-K29997-05 Norrköping
0500-K45784-04 Norrköping
0500-K32727-05 Norrköping
0500-K41753-00 Norrköping
0500-K33935-04 Norrköping
0500-K41260-05 Norrköping
0500-K33037-05 Norrköping
0500-K17282-05 Norrköping